

populo tuo, et dixisti me edificare templum nonini tuo, etc. Quod vero de Philone styli Graeci auctore dicitur, tametsi Hieronymus ad videatur de illo Intellexisse Alexandrinum, de quo propter eloquentiae similitudinem vulgò feretur (teste eodem Hieronymo et Suida), vel Plato philonizat, vel Philo platonizat, hoc tamen dilectitudinem habet, tum quid Dionysius Areopagita illi penit exstaneus ex hoc lib. testimoniū citat, de divinis Nomibus, c. 4, tum quid ipsi apostolis Paulus nonnūs quād ad hujus libri parases aliud videatur, ut perspicuum est ex cap. 11 ad Rom. 5, et 11 ad Hebr. 5, collatis ad capitū hujus 9 vers. 17, et 4, vers. 10. Neque etiam recte intellexeris de illo Philone summi nomini historico Graeco, Septuaginta Interpretibus coetaneo: hunc eum Iosephus Ethnicius fuisse, neque Scripturas legesse, testatur lib. 2 contra Appionem; neque rursus de Philone illo Biblio (si tamē alius est ab illo qui sequitur) qui Sancte omnia scriptoris antiquissimi histriani ex Pheniciam lingua in Graecum convertit; sed si ei Philone stylus ascribendus est, erat alius Philo senior, dicens Iudeus, atque unus Septuaginta Interpretus, ut nonnulli arbitrantur, quos nullus alios libros præter vulgarē illius Hebreorum canonem ad Philonēm detulisse volunt (1). Ex quo patet adiace-

(1) Grotius Praefat. Sap. Opus esse Judæi credidit, Hebreum scriptum post Esler etiamen, et ante Simonem summam sacrorūtēm; quare illo Ecclesiastici, quem ordine praecepsit, vetustus arbitratur. Versions in Graecum auctorem fuisse credit Christianum aliquem in eā-lem lingua exercitatus, a quo liberis redditum opus, absque quod verbi originalis serviret; hinc, aut, nominalia è medio Christianismo in librum derivata sunt. Hinc referenda quae de Iudeo supremo justorum impiorumque, pro meritis in retributione, in eo libro disertis quam in aliis quibuscumque Hebreorum exprimantur.

De hoc Grotius systemate universo nullam proferre possumus; satis firmam conjecturam, Opus enim Hebreum scriptum post Esler etiamen, et ante Simonem summam sacrorūtēm; quare illo Ecclesiastici, cui veteres omnes quād Iudeos, quād Christianos, et lingua scriptum latuerit. Porro si quod unquam fuisse, Judei ne commisissent perit? Nullum Hebreum vel sermonis eiusdem excoli vestigium in versione Graeca apparet. Christiana autem dogmata, quae in versione irreppit Grotius Iudæum, recurrunt etiam in libris Machabœorum, in Philone, etiamen pars etiam apud Platonem legitur. Namque in Machab. lib. 4, cap. 6 et 7, in Eccl. 18, et 24, 51, 52, et 51, 10, etc., in Philone in locis supra lau latius, testimonia legimus disertissima de vita justorum eternarū, quemadmodum et eternis impiorum suppli-

sub judice illum esse, quis eum Graeca lingua tradidit; Hebraicum enim exemplar jam inde saltēm ab Hieronymi attate nonquam lāventum est (1).

De argumento libri Sapientie.

Argumentum libri breviter indicat Augustinus epist. 150, ubi eum librum christiane Sapientie vocat; totus enim in eo versatur, ut premissa generali ad Sapientiam exhortatione, re/tutatis insipientium argumentis, atque insipientie alios incommodes, Sapientiae emolumenta, pretium, adipiscendi methodum, effectus mirabiles, tum erga privatas personas, tum erga populum universum, sive puniendo, sive remunerando declarat; ita tamē et ab increata Sapientia ad creatum ejus imaginant, quae inspirat animabus suis, subinde delabatur: hinc non invenimus ab Epiphano lib. de Ponderibus et Mensuris ~~magis~~, quasi omnis virtus armariam liber nominatis est; cuius virtutis auctorem Christum Dominum, ejusque vita et passionem evidentissimè c. 2 prophantem predictū.

Sic tamē velit hunc librum à ceteris moralibus Solomonis libris pecuniarī non distinguere, Sapientia iuris et rerum dominios Proverbia filios ac domescitos, Ecclesiasticus populū universum instituit.

Ex agitur propterea recentis a Christianis operationib[us] suspicimur? Vixilla illa justi pictura, persecutorum et calumniis afflicti, et tandem violentia morte oppressi, nomine etiam a Platone de Republic. lib. 2 exhibetur, ex qua in Cicerone de Republic. lib. 5, et Senecam (Apud Lact. lib. 6, c. 17, ex Senec. lib. Moris, Philos.), derivatam scimus? Sciam est etiam quantum veteres Graeci ipsius Iudei scriptores doctrinam hujus philosophi studierunt; nec abs prorsus suscipiemur, operis hujus scriptorum conseruandam duxisse hanc de viro justo ideal, latiusque explicantam in opere hoc denuo suscipiente, asserta in linea modum è captivitate, quā apud Paganos tenetur, in libertatem veritatis. Ita S. Paulus conceperit interlinium, et verba ipsa profanorum auctorū consueverat (Til. 1, 12). (Calmet.)

Ad seatum accurate definiamen desunt argumenta; id solum patet, Hebreum ex auctori philosophi Graeci in aprōmō noviss. libo igitur Sapientiae desunt secundū vel inchoante primo seculo ante Christum, scriptus esse videtur. Loca, que regibus sapientiam suadent, et persecutions filii vel amici Dei (pepali Iudeorum) commemorant, videantur etiam Antiochii Epiphanius lumenare. Qui librum in tempore post Christum removērunt, nulli protulerunt quod res utimam retererat. (Rosenmuller.)

(1) Texus Hebreus quād R. Moses Ben Nachman vidit, non erat nisi verso Syrica characteribus Hebreus scripta. (Rosenmuller.)

2. Quoniam inventur ab his qui non tentant illum: apparet autem eis qui fidem habent in illum.

3. Perverse enim cogitationes separant à Deo; probata autem virtus corripit insipientes.

4. Quoniam in malivolam animam non introbit sapientia, ne habitat in corpore subito peccatis.

5. Spiritus enim sanctus disciplina effigit factum, et auerter se à cogitationibus que sunt sine intellectu, et corrumpit à superveniente iniuste.

6. Benignus est enim spiritus sapientiae, et non liberabit maledicūm à labiis suis: quoniam renom ilius testis est Deus, et cordis illius scrutator est verus, et lingua ejus auditor.

7. Quoniam Spiritus Domini replevit orbem terrarum; et hoc, quod continet omnia, scientiam habet vocis.

8. Propter hoc qui loquitur iniqua, non potest latere, ne præterit illum corripions iudicium.

9. In cogitationibus enim impio interrogatio erit: sermonem autem illius audito ad Deum veniet, ad corripitionem iniustum illius:

10. Quoniam auris zeli audit omnia, et tumultus murmurationis non abscondeatur.

11. Custodie ergo vos à murmuratione, que nihil prodest, et à detractione parcite lingue, quoniam sermo obscurus in vacuum non ibit; os autem quod mentitur, occidit animam.

12. Nolite zelare mortem in errore vita vestra, neque acquiratis perditionem in operibus manuum vestiarum.

13. Quoniam Deus mortem non fecit, nec latetur in perditione vivorum.

14. Creavit enim, ut esset, omnia: et sanabile fecit nationes orbis terrarum: et non est in illis medicamentum exterminii, nec inferorum regnum in terra.

15. Justitia enim perpetua est, et immortals.

16. Impii autem manibus et verbis accersierunt illam: et astimantes illam amicam, deflexerunt, et iaspiones posuerunt ad illam: quoniam digni sunt qui sint ex parte illius.

COMMENTARIUM.

VERS. 1. — DILIGITE JUSTITIAM, QUI JUDICATIS TERRAM.

Moritū à dilectione justitiae exordiū Sapientia: nam, ut es Ecclesiastici : *Concupisces Sapientiam, conserua justitiam, et Deus præbebit eam tibi.* Quare cum omnibus hominibus initium vite bona sit facere justitiam, quanto magis regibus populorumque rectoribus hoc ineundūm est: quorum regna, remota justitia, quid sunt nisi magna latrocinia, ut ait Aug. 4 de Civit. Dei, c. 4. Parum est autem tenere justitiam, nisi etiam diligas; qui enim tenet, tenet; qui autem diligunt, zelantur, inquit Bernardus lib. 2 de Consideratione, c. 2. SENTITE DE DOMINO IN BONITATE, hoc est, bene, Hebraismo, ita ut saepe orthodoxam de Deo atque ejus providentia sententiam tenatis, monores non hominis vos exercere iudicium, sed Domini inspectoris, ut woebat Josaphat 2. Paral.

17. Dilegit justitiam, qui judicatis terram.

Principes, monarcas, judices scriptor alocupit; propria regno procerumque virtus est sapientia. Ut illos sis in titulibus moneros faciat, tria postulat: 1° ut justitiam ament; 2° ut ea que de Deo sentiant, ex veritatis legibus moderentur; 3° ut Deum integrā animi sinceritate honeste fide querant. Haec si absint, multe probris studium erit illos ad sapientiam amorem hortari; ut quād enim Deus sapientiam largiēt homini qui peccato inficitur, qui iniqua de Deo

IN LIBRUM SAPIENTIE COMMENTARIUM.

CAPUT PRIMUM.

1. Diligite justitiam, qui iudicatis terram; sentite de Domino in bonitate, et in simplicitate cordis quād illum;

CHAPITRE PREMIER.

1. Aimez la justice, vous qui êtes les juges de la terre; ayez du Seigneur des sentiments dignes de lui, et cherchez-le avec un cœur simple;

VERS. 2. — QUONIAM INVENTUR AB HIS QUI NON TEXTANT ILLUM. Tentant Deum hypocrite, ut Christum Pharisæi : qui quamvis ardenter, non tam in simplicitate, sed duplicitate cordis quererant Deum, dubitantes de Christi, vel potentia in signis querendis, vel misericordia circa adulteram, vel sapientiam circa resurrectionem; unde audire meruerunt : *Quarete me, et non inventietis.* APPARET AUTEM IIS, CLARIUS INNOTESCENDO, QUI FIDEM HABENT IN ILLUM. Graeci habent, non diffidentibus, vel etiam ut respondent priori parti, non incedebat Deus; tides enim, ut ait Augustinus, lib. 50 Homiliarum, homil. 23, est gradus intelligendi; intellectus autem meritum fidei i. e.

sentit, qui dolos et fraudes amat. Itae sunt que prius capite continentur; eademque in sequentibus, usque ad sexum, iustis explicantur. Quoniam enim prælia quinque capita totius libri prædictio habenda sunt.

Sentite de Domino in bonitate. De divina bonitate confidit, ac spem habete fore ut vobis sapientiam adipisci conuantur, rite. Vel: *Iulus voces animo sincero, miti, æquo excipit.* Vel denique: *Quia justa et vera sunt, deo sentit.* Quod aquilon est, deo cogitat: *justum esse, bonum, clementem, omnipotenter, omnia videnter, omnia moderantem, credit.* Aptissima omnium haec explicatio videatur. Haec pars: *Sentite de Domino in bonitate.* Hebraica est, pro, *Bene sentite deo.* Qui animo, totusque vita institutum moderari cupit, præmitem et cognoscere dirigit necessitate. (Calmet.)

Benigne sentite deo, ne enim credat in iustitia fautorum; si enim fiet ut integrum corde illum requiratis. (Clariss.)

In simplicitate cordis querite illum, sincero animo, sine dolo et fraude. Ne vobis falso blandiamenti inuicimus ut ab illo iallere, aut vespotismis illius cognitione subiure, aut illius amiciuim simulatus officiis studiisque inuincere compare possatis. Mendacium ad dolium summopere Deus odit; nimirum illius magis offendit, quian cum simulatus sollicitudine queritur; ad enim perinde est ac si erroris capacem patitur, quod illius sapientie illud. (Calmet.)

(1) *Inveniunt ob his qui non tentant illum.* Nenini fugit Deus, nunquam non paratus esse illis obviandum, a quibus ita queritur, uti oportet, *in simplicitate cordis.* At quod Deum tentant, depuit ipsi potentiad ut sapientia dubitant, ac dupli simulatio animo, et dubia incertitate voluntate ipsum querunt, quas periculum tacti, utrum Deus sit is qui communis hominum opinione predicator, et jungi cum Dei servitudo amor iniquitatis queat: *qui nunquam profecto arbitrio subditur.* Apparet autem eis qui p. deum habent in illum. Non raro convenerunt Christiani Iudei; at cum ipsum tentantur convenienter, ipse illos fugiunt. (Calmet.)

Tentare Deum (quod sepe vietatum in Scripturis) nihil aliud est quam diffidere Deo, nec verbis eius, aut benigintati satis credere, nisi signa et prologia, non sua voluntate, sed nostro arbitrio faciat; quod est contrarium ei quod subditur. Apparet autem eis qui p. deum habent in illum. (Bousquet.)

Apparet autem eis qui fidem habent in illum. Qui ea de ipso sentunt, quod opus est, diligere penitus idem habent. Graeci ad verbum: *Apparet autem eis qui non diffidant ipsi.* Hoc ideo superius dixerat: *Inveniunt ob his qui non tentant illum.* Arguit Hebraeos prophetam: quod in solitudine Deum frequenter tentaverit; scilicet dulcium illius promissionibus debet defuerint, s. se divine providentie penitus non crediderint. prodigia frequentissime postularunt, quibus ipsorum pervercias supererunt. Nil certe Deo ingratius accedere poterat; eodem enim tempore illius sapientia et misericordia impugnabantur. Fierine unquam

VERS. 3. — *PERVERSE ENIM COGITATIONES,* quibus vel deo male sentitur, vel Deus non simpliciter queritur, *SEPARANT A DEO:* PROBATA AUTEM VIRTUS. Graeci, non est virtus vitio opposita, quas illa multum probata atque exercita eò usque proficiat, ut corripiat peccatores; sed est virtus utrue potesta Dei, nempe que multus providentia operibus comprobata corripit insipientes, id est, castigat et puni, imo et arguit eos qui pravis deo opinionibus imbuti sunt, fatus esse, dum potuerunt eis insipientia suæ ultrem experiri coguntur (1).

potest ut misericordia aut viribus desistatur, cum ii, qui fidei illi habent, opem p. stulant? (Calmet.)

(1) *PERVERSE* (Arabicus, *difflctas et perverse*) *ENIM COGITATIONES SEPARANT A DEO;* *PROBATA AUTEM VIRTUS CORRIPIT INSIDENTES.* PRO *perverse cogitationes*, greci est *εξατησις*; id est, tortuosa, perplexa, flexiosa, incurvi, distorci, iniqui, pravi, versuti, maligni, discursu cogitationes, ratificationes, sensus, vel etiam machinationes; opponi enim *sentire deo in honestate*, *perversa deo cogitationes et sensus;* q. d.: Sicut bene recte deo sensus hominem conjungunt Deo, sic pravi et distorsi de eo quod provisitatem sensus, cogitationes et opinions hominem ad codem alevunt et separant, ac consequenter separant à veritate, religione, justitia et virtute. Idem acutus cogitationes et machinationes rectorum importunit, quibus contra Ius et Iustitiam caliditate exigitur modus congerendit opes, sive subiectus angusti, cum danno subditoribus, inquit, cum puncta fidei et religionis, quales sunt cogitationes politorum, qui religionem iacenti subserve politas et regno. Unde S. Iulius Pontif. epistola intercessoria ad episcopos orientales, qui habent ton. I Concil. : *i Recordamini, inquit, Sapientiam, que uicit; Perverse eam cogitationes separant (homines) a Deo (quanto magis opera iniqui?) et probata autem virtus portat, proponit et consolat et opprimit, et docet insipientes.* S. Suedici verba Iuli, quia prolitorum.

Rursum, quavis alii prava cogitationes, v. g., de rapiendo, ornicando, calunniando, occidendo, separant hominem a honestate, virtute et lege, ac consequenter ab earum auctore et tutore Deo. Unde S. Berni, serm. 5 de Spiritu sancto: *Quia, inquit, perverse et immundae cogitationes separant a Deo, et randam est, ut cor malius crederetur in nos;* quod utique fieri, si Spiritus divinus inuerit in visceribus nostris, in nobis et erga nos s. n.ctus, erga proximis, erga Deum principalem, i. Psal. 10, 12, 15. Prædicare S. Augusti, in Psal. 65, alia: *perfecernat scrutatus scrutino;* Vide, sit, quid contingat anima male: recedit illa, ut se non videatur; et quis non videt Deum, patet se non videri a Deo; sic et isti recedentes ierunt in tenebras, ut ipsi non videant Deum, et dixerint: *Quis nos videt?*

Sub cogitationibus intellegit volitans; nulla enim cogitatio prava, si non sit voluta, non separat a Deo; sed si volutas ei acquisitæ vel expressæ vel tacite, separant Deo. Ceterum enim est cogitationes, quae ratione advertentiam et voluntis consensum præveniunt, quales sunt motus primo primi, non esse precasta; nil autem separat a Deo, nisi peccatum. Porro cogitationes, nisi illæ, cum earum in honestate et turpitude a ratione advertiunt, abigant, incipiunt placere voluntatis, eamque deducunt ad delectationem morosam, que si in materia graviter vetitam versetur, est peccatum mortale. Cogitationes praviae ergo sunt quasi scintilla, qua nisi statim extinguitur, cupiditas ignem, et tandem ingenus incendum excitant. Ad haec, cogitationes exinde sunt velut gemme, sive bacca arborum primò germinantium, que dum aperiantur, parvum flores pravarum voluntatum qui tandem ver-

VERS. 4. — *QUONIAM IN MALEVOLOM ANIMAM, id est, malam et vafram, dolis malisque artibus utentem,*

tuntur in fructus pravorum operum. Sicut vice versa bone cogitationes sunt gemme, ex quibus prodeunt flores bonorum desideriorum, et fructus bonorum operum, uti docet S. Chrys. homil. 39 in illud Matth. c. 21, 19: *Vides arborum faci, nihil inventis in eis nisi folia tantum.* Summè ergo invigilandum est cogitationibus, eaque, si prava deprehendant, illico ad petram legis divinae alludent, et evidentur sunt, principis obsta, seru medicina paratur,

Cum mala per longas invadere moras.

Hinc de fide, non solum opus exterum, v. g., fornicationem, calumniam, homicidium, sed et internam eorum cogitationem ac volitionem esse peccatum mortale, uti ceterum Iudaorum sensus docet Ecclesia, et sat insinuat Christus Matth. 5, 22

et 28.

Hinc infert S. Chrysost. peccatum secum afferre summam peccati, scilicet separationem a Deo. Audi enim homil. 6 ad Popul. : *i Magnum supplicium est peccare, etiam si non puniatur; peccata enim nos a Deo separant, Sapient. 1; posse vero non ad Deum perducunt. Si quis vulnus habeat, quid timere dignum est, sanie, in medicina sectionem? ferrum, can ulceris populationem? peccatum, sanies est; spena, ferrum medicinale: sicut enim sanum habens, et si non secatur, male habet; et cum non escatur, tunc est in majoribus malis; ita peccans etiam si non puniatur, omnium est miserius;* et tunc maxime miser, cum non punitur, et grave nihil patitur.

PROBATA (Arabicus, *exquisita*) AUTEM VIRTUS CORRIPIT INSIDENTES. SYNT, redargut contempentes. Virtus hic non moralis, sed physica intelligentia, puta potentia, robur et vis agendi: hanc enim significat Graecum δύναμις, quod mullos interpres greci ignorantes felicit, qui per virtutem sciendam honestatem et probitatem, unde exponit q. d.: *Virtus hanc habet vim in eo in quo illa praeditus est, ut in eum faciat aptum ad corripondendam insipientes, qui per ignorantiam vel intemperiam peccant.* Ita Lyrarus et Irenius. Aut q. d.: *Fides est quae mente anter insipientiam. Ita Holot et Hugo. Verum graece est δύναμις, id est, potentia, non virtus ethica, ut dixi.*

Sensus ergo est, q. d.: *Virtus, id est, potentia Dei per multis suis actus et effectus probata, corripi et castigat insipientes, qui prave deo sentiunt, perversasque de eo cogitationes conceperant;* q. d.: *Rectores, judices et quibus, qui insipienter deo sentiunt, ejusque providentiam et vindictam negabunt, dum vident, vel considerant præteriti vel presentes effectus divinae potentie et providentie, quibus iustis et impios castigavit vel castigat; hoc argumento et hæc experientia adeo probat convicet, possum debentque agnoscere sumus sensus et errorum;* ac re ipsa sepe vel invita, vel sponte cedentes cumdem agnoscunt et corrigit. Ita Bonaventura, Vatablus, Clariss, Janensis et alii. Altitud. Sapientia ad illud Psal. 52, 10: *Dominus dissipat constituta gentium, reprobat autem cogitationes populorum, etc., constitutum Domini in aeternam manet, cogitationes cordis enim in generatione et generatione.*

Accipit Osorius, qui explicit de virtute et potentia, non Dei, sed rectorum et judicium; q. d.: *Dum ipsa potentia rectorum a Deo probatur, immunitur, auctor; tunc re ipsa ipsi corripiuntur et convincentur, ut negare non possint se insipientes deo habuisse opiniones ac perversas cogitationes et sensus. Unde Vatablus et Guarinus vertunt, *potentia dicitur tentator,* q. d. 27.*

(1) *Quoniam malevolam animam non introbit sapientia.* Scit enim insipientes, id est, impii, declarantur, dum illæ sapientia non datur. Sapientia autem Dei potenter non illa mundana, qui prudentiores sunt illi hujus seculi, Lue. 16, 8; sed illa divina et spiritualis, quam qui habet omnia judicat, 1 Cor. 3, 25, quam jubemur a Deo postulare, quia donum ejus est, Jacob. 1, 5. Est autem Graecæ, *in animam malitiam, id est, non simplicem, sed malum semper machinantem.* Negat habitabit in corpore subditum peccatis, Graecæ, peccati reo. Hinc enim et ex aliis hujusmodi locis distinctio illa actus et reatus, colligitur (Maldonatus).

palliant, de quâ Tertull. lib. 4 contra Marcionem, c. 58. Justa, inquit, et digna prescriptio est, in omni questione, ad propositum interrogations perficere debere sensum responsio. Ceterum aliud consulenti aliud respondere dementis est : non ergo Christi erit, quod ne hominis quidem est. ET AUFERT SE A COGITATIONIBUS QUE SUNT SINE INTELLECTU, hoc est, fatui et imprudentibus , quia sapientia habitat in consilio, et eruditus interest cogitationibus, suggesteret eas ac promovens. Porro cogitationis nomine intelliguntur illæ potissimum que junctum habent animi consensus ; nam, ut August. de gestis Pelagi, c. 4, cogitatio quæ culpam contrahit, et meritò prohibetur, consensus non caret. ET CORPIERETUR A SUPERVENIENTE INIQUITATE, nempe Spiritu sancto. Est metalepsis : fugabit nempe et contristatus discedet, sicut correpius ad eoque impropter affecti solent. Aug. tamen contra Adimantum, c. 6, mavult hominem coripi, seu puniri à superveniente sibi iniuitate, cum recesserit ab eo Spiritu sancto. Nam et poena, quam patitur peccator nolens, et peccata subsequentia, que facit volens, precedentes iniuitatis poena et corporis sunt (1).

(1) *Sanctus disciplina*, pro sanctæ discipline ; seu quæ est omnis disciplina. Fictum, id est, fictionem. *Sine intellectu*, id est, insipientes. *Corripiunt*, scilicet quod factum est, vel secundum Augustinum homo. *A superveniente iniuitate*, q. d., tum deprehenditur fictio, cum supervenit iniuitas. Quidam intelligent Spiritum sanctum, velut corruptum et pulsum ab iniuitate recedere ab homine. (Emmanuel Sa.)

Non-seulement le Saint-Esprit n'habite point dans les âmes dont les péchés sont sensibles et comme palpables ; mais il faut enore particulièrement, dit saint Bernard, « celles qui semblent user avec lui de dissimulation et d'arrièreté, quoique cet artifice soit plusôt dans la corruption de leur cœur que dans la pensée de leur esprit. Car il y a des âmes, ajouté ce Saint, qui sont déguisées non-seulement à Dieu et aux hommes, mais à elles-mêmes, par un jugement de Dieu, qui est terrible et très-équitable. Ces personnes, dit-il, dissimulent avec Dieu, et Dieu dissimile avec elles. Elles se déguisent à lui, et il se déguise à elles. Car n'est-ce pas ajoute à lui, un déguisement et une fiction exorable, que de trancher les branches et les feuilles du péché, et d'en entretenir la racine au fond de son âme ? Non pas à la vouloir recevoir le Saint-Esprit dans un sépulcre blanchi, lorsque l'on garde exactement toutes les apparences extérieures de la vertu, et tout ce qui attire de l'estime, et que l'on nourrit en même-temps dans son cœur une secrète complaisance en soi-même, un mépris des tables, et une jalouse imperceptible contre ceux dont la piété est reconnue de Dieu et des hommes. »

Le Saint-Esprit fuit de ces âmes. Il se retire de toutes les pensées sans intelligence, c'est-à-dire, de toutes les pensées humaines qui ne sont point réglées par la vérité de Dieu, et par la lumière de la foi.

L'iniuitate survenant le bannit de l'âme. Non-seulement le Saint-Esprit n'entre point dans l'âme des méchants ; mais après même qu'il est entré dans l'âme d'un juste, et qu'il l'a sanctifiée par sa présence, s'il tombe dans un de ces péchés qui font perdre la grâce, son péché banni le Saint-Esprit de son cœur ; et il devient l'esclave du démon , au lieu même où était auparavant le temple de Dieu. Les fautes légères attristent le Saint-Esprit, selon S. Paul, et les grandes l'éteignent. *Spiratum uolite extinguere.*

(Sacy.)

VERS. 6.—**BENIGNUS EST ENIM SPIRITUS SAPIENTIE.**
Enim non reddit causam, sed continuat sermonem, ut *quamquam*, *qua*, sapè in Scripturis. Græcè est *φιλαγόντας*, id est, homo amans et humanus, ut legit August. de mendacio, cap. 16; idemque non LIBERABIT MALEDICIONEM A LARVIS SUIS, id est, quia Deus in homines benignus est, non sine impunitum eum abire a labiis suis, sive propera e peccata que labiis maleficendo, vel detrahendo, commisit. Benignitas ergo divina est pena nocentium, utpote ex quæ multis contingit ut Deo dicant: *Castigasti me, et eruditus sum*: quorū si non frangeretur duritia, crudelis esset benignitas, quā uni noxio cum danno plurimorum parceret. QUONIAM RENUM ILLIUS TESTIS EST Deus. Instrumenta ponuntur hie tantum indicia operationum : que si velinus distinguere, reuē significant appetitiones occidentissimas ad desideria, et quod in rebus vigeant; *cor* indicat cogitationes; *lingua*, sermones. Quoniamque his omnibus tantum accurate arcenorum secretissimorum scientia Deo tributar, hinc alibi codem sensu dicitur: *Scrutans corda et reuē Deus*. Et corbis ILLUS SCRUTATOR, Græcè, *πειράζεις*, id est, inspecto et speculator; scrutatio enim cordium, renum et profundum Dei, Spiritu sancto tributa, non ignorantis indagationem, sed scientis comprehensionem significat, ut exponit Basil. lib. 5 contra Eunomium (1).

VERS. 7.—**QUONIAM SPIRITUS DOMINI REPLEVIT ORBEN TERRARUM**: Spiritum sanctum terram personam significat, ex ejus immensitate hic indicata, divini tempore ejus probant Origenes lib. 7 in cap. 9 ad Rom. Athanas. Epist. ad Serapionem, et alii. Augustinus tamen spiritum Domini intellexit Deum ipsum, qui spiritus est, lib. 5 contra Maximum, cap. 21. Simili prorsus modo Psaltes Dei omniscientiam ex ejus immensitate probat: *Quo ibo à spiritu tuo?* etc. Et hoc quod continet omnia. Phrasis Græca servata est, alii *πειράζεις* est

(1) Græcè pro *benignus* est humanus, et hominum amator, et pro *maledicimus* est contumeliosus maximè in Deum. Et quod dicitur, *non liberabit*, sonat, non impune habebit. Sensus ergo est: Spiritus sapientie amans benignitatem et humanitatem, et prouide non sine impunitum hominem maledicium et blasphemum, impiè in Deum et sanctos ejus loquenter; quin gravissimè in eum vindicatur. Id enim significat illa negatio, non habebit impunem, dum minus dicitur et plus intelligitur; sic Psal. 50: *Car contritum et humiliatum, Deus non despicias*, quasi dicat: Tale cor gratissimum tibi est super omnia sacrificia et holocausta et cetera, quaecumque tibi ab homine offerri possunt. (Estius.)

Homanus est enim Spiritus sapientie, Hebreus, pro ad sapientiam erudiebas. Neque eam quæ impiè loquitor cuiplab laborum ipsius liberabit. Ad verb.: *Neque innoacetum habebit blasphemum à labiis suis*, id est, blasphemum, in Deum contumeliosum, et loquenter ea quibus gloria Dei violatur, non relinquet impunitum propter blasphemias ab eo protulatas. *Renum ejus testis*. Alihi, *scrutator reuē*, hoc est, cogitationum interiarum occultarumque diei, Psal. 7, 10, sicut etiam *cogitor cordis*; omnia enim sunt nuda et aperta oculis Dei, Hebr. 4, 13. *Eorumque lingua illius proferuntur*, ad verb.: *Linguae auditor*. Metonymia est quā instrumentum pro re ipsa, lingua pro voce orationeque accipiter, sive pro illis que lingua proferuntur. (Baduelus.)

neutrūm clarius ergo Latinè diceremus : *Et hic qui continet omnia*, ut legit Augustinus in Speculo. Similes grecisimos servatos vide licet Apocal. 4: *Duo candelabra in conspectu Domini terræ stantes*; et cap. 19: *Accipe librum, et in ore tuo erit dulce*. Hoc ergo quod continet omnia, id est, spiritus omnia conservans et ioyens, SCIENTIAM HABET VOCIS, omnium scilicet eorum quæ dicuntur et cogitantur. Malè prouide quidam, per hoc quod continet omnia, intelligent ipsum universum, et quod scientiam vocis, seu vocalium habeat, quia *calli enarrant gloriam Dei*, etc., alii hominem ipsum quæ omnes alias continet creaturas : statim enim subiunguntur (1):

VERS. 8.—**PROPTER HOC QUI LOQUITUR INQUA, etc.** Nec preterit illius corripiens judicium. Hoc est, iudicium Dei argens et castigans hominem, non sinet maledicium insultum præterire (2).

VERS. 9.—**IN COGITIONIBUS ENIM IMPPI INTERRO-**

(1) *Quoniam Spiritus Domini replevit orbem terrarum*. Scutum hominis spiritus per omnes corpus hominis se extendit, ita Dei Spiritus per orbem universum; ac prouide sicut homini spiritus semit si qua pars doleat, ita Dei Spiritus ea quæ in mundo aguntur. Atheneagoras: *Spiritu exacta contingerit*; qui et hinc spiritum qui per materiam meat, vocat, minus quid divinitate Dei spiritu. Theophilus Antiochenus: *Omnis creatura continetur a Dei spiritu*, et spiritus continens cum ipsa creatura continetur a manu Dei. Clermonti hi spiritus dicitur *perniciens spiritualis tentatio*. Contra Marcionem lib. 4 disputans Tertullianus ait: *A quo Spiritum sanctum postulam? a quo nec mundialis spiritus præstatur?*

Et hoc quod continet omnia, scientiam habet vocis, Philomen :

Qui cunctis adest

Et etiam nonis cuncta, quia cunctis adest. (Grotius.) Protest hoc ad spiritum referunt, quo immediate praecedit: *Spiritus Domini replevit orbem terrarum*. Etenim pro spiritu, Græcè est *πνεῦμα neutrinum generis*, ut sit sensus: *Spiritus qui continet omnia*, id est, cum omnia continet et penetret etiam intima cordis, multo magis quoque vocis à quocunque potest scientiam habet. Vel, *qui continet*, id est, conservat, regit, gubernat, conibet omnia. Sic infra c. 6 ad principes terræ: *Qui continet multitudines*, id est, qui populus imperio regit. Sed prior expostio melior est eo quod per eam significetur aliquip divinitatis proprium. Inscriptio Itaque Sapiens, Deus (q. sicut omnis impel et continet) etiam vel de verbo otioso redendam rationem, quia etiam omnia penetrat, nihil enim latere, vel ante oculos ejus abscondi possit.

(Estius.)

(2) *Negue præterit illius corripiens judicium*.

Euripides :

Scelas ob patram non ibi, non alteri

Institu supra pectus aduersum petet;

Sed lenta gressa ventiquam observabilis

Tergis noctisem semper adspicit pedem. (Grotius.)

L'impie n'echapperà point au jugement de Dieu, parce que, dans ce jour terrible, Dieu jugera que si y a de plus secret dans le fond des cœurs. Il interrogera même les *peccates des méchants*, et il fera que toutes leurs mauvaises actions se souleveront contre eux, et qu'ils en seront tellement convaincus qu'ils prononceront eux-mêmes l'arrêt de leur condamnation. C'est pourquoi la pénitence est une image de ce dernier jugement, mais une image heureuse; puisque l'homme reconnaissant et punissant lui-même son péché, sait que Dieu ne s'en souviendra plus alors, et que Jésus-Christ paraîtra dans ce dernier jour comme son sauveur , et non comme son juge.

(Sacy.)

extro emi, hoc est, inquisitio, sicut infra cap. 6: *In terrogabit opera vestra*; et Psal. 10: *Deus interrogat, hoc est, examinat, justum et impium; scrutabit enim Jerusalēm in lucernis*, et manifestabit consilia cordium (1).

VERS. 10.—**QUONIAM AURIS ZELI, sive zelosa: ze-** lotes enim Deus est, proinde curiosissime instar zelantiū infagat, et iudicat, id est, intelligit omnia et TUMULTUS MURMURATIONES, sive murmur tumultuans, et animum ipsius hominis; aliosque perturbans, non DISCONDETUR, à Dei auribus. Quoniam Augustinus significat putet, cap. 16 de Mendacio, ipsas animi murmurantis cogitationes secretissimas ut ipsam Deo innotescere, ut etiam tumultuocentur (2).

VERS. 11.—**CUSTODITE ERGO VOS A MURMURATIONE**, que nihil prodit, id est, que nocentissima est, per meas Scripturis usitatam: quo sensu dicit alibi Prophetæ: *Vix cogitantibus iniustia*, id est, mala, et *no[n] declarare postea quæ non proderunt robis*, id est, perniciem afferunt, Isaiae 5. Hinc nullum Hebreorum peccatum frequentius in deserto divinam vindictam accessivit, quā murmuratio. Et a DETRACTIONE PARCUTE LINGUE, id est, prolibete eam vehementer ad malum proclivem. Tanta enim bojus malī libido mentes hominum invasit, ut etiam qui procul ab aliis vieti recesserint, in istud tamen quasi in extremum diaboli laqueum incidunt, putantes se fieri allorum vituperationis laudibiles. *Quoniam sermo obscurus*, clanculum in auribus insurrutus, in vacuu non ibit, nempe ut sit liber et immunis à persequente supplicio: OS AUTEM QUOD MENTITUR, perniciose et maxime detractionis mendacio, quod præcessit, occidit ANIMAM mentientis, imo et audiens, cùm, ut sit Hieronymus, de consensu datur auctoritas, alienumque nutrit vitium audiendo. Hinc Bernardus de tristicii Custodiâ, vocat detractionem viperam, que tres uno flatu inflat, loquentem mendacio, audiensem consenseru, læsum animi offensione et scandalo (3).

VERS. 12.—**NOLITE ZELARE**, id est, more zelantum avide seccari, MORTEN prematuram, IN ERRORE VITE VESTRE, per errores scilicet et sclerita vite, quibus ita errant omnes qui operantur malum, ut relata vi mandatorum Dei, vite suæ scopum non attinquant (4).

(1) *Interrogatio est*, q. d.: Inquirendo in cogitatione impipi. *Auditio*, id est, fama. *Corripere*, id est, punitionem. (Emmanuel Sa.)

In cogitationibus enim impipi interrogatio est; id est: Inquirendo Deus etiam in cogitatione. Vox constitutio, cogitata, est apud Polybius, apud interpretes veteris Testamenti sapet.

(2) *Auris zeli*, sive Dei zelantis cogitationes hominum, cisque animum attentum adhibens, audit omnia, et tumultus murmurationam, strepitus, susurru, quanvis occulassimos, quod sequentia product.

(3) *Quia sermo obscurus*, id est, quamvis occulitus, in vacuum non ibit, id est, impune; aut, quod magis probo, non carcerat peccato, id est, nulla tam exigua et oscula murmuratio excedat ex ore hominis, quin faciat eum peccare, sicut statim ait: *Os quod mentitur occidit animam*; vide 1 Cor. 10, 10. (Maldonatus.)

(4) Ad verbum: *Ne omenauerit mortem in errore* (Bossuet.)

VERS. 13. — QUONIAM DEUS MORTEM NON FECIT : vita enim in voluntate, seu beneficio ejus, Psal. 29 ; ira autem, id est, supplicium tantum in indignatione ejus, quae tantum propter peccata concepitur. Deus itaque creando non instituit hominem mortalem, sed morte plectendo puniri peccatorem, ut docet Aug. lib. 5 cont. Jul. c. 7. Mors ergo à Deo est in vindice, à diabolo ut suscire, ab homine ut auctore. NEC LEX TATUR IN PERDITIONE VIVORUM, id est, in morte tam corporis intemperavia, quam animæ. Hinc apud Isam c. 1, dolens exclaims : *Hoc consolatur super iniurias meis ; ubi dolor ostendit quoniam dissipat causa supplicii ; consolatio vero, quoniam divini iudicij aequitate de peccatoribus pena sumatur (1).*

VERS. 14. — CREATIV ENIM UT ESSENT OMNIA, NON ergo perirent vel morerentur, quia mors peccato inventa est. Et SANABILES FECIT NATIONES, Graecus habet, *salutes generationes*, sicut etiam legit Hieronymus in c. 42 Zacharie, hoc est, salutares et bonus fecit omnes creaturem seu naturas. Quod si vero ad homines restrinximus, fecit eos salutares, id est, sine mortis contagio, quod nunc inolevit, quoniam quidam intelligent, sanabiles, quia possunt homines à Deo ab induitis per peccatum agritudinis animi et corporis instaurari. ET NON EST IN ILLIS MEDICAMENTUM EXTERMINI. Graecus pharmacaon, perditionis, sive perdiens et exterminans, phrasis Hebr. Medicamentum ergo exterminii nihil est aliud quam venenum aliquod, vel malum exterminans seu mortiferum, ut loco citato legit Hieronymus ; neque enim ipsa perditio et mors, vel perditionis causa, à Deo creata est. Sic pharmacaon Graecus frequenter, et subinde medicamentum Latinum in malam partem sumitur. NEC INFERORUM REGNUM IN TERRA, hoc est, neque peccati, neque corruptionis et interitus, neque daemonicum in terra dominatum Deus instituit; nam etiam daemonis tyrannis per peccatum hominis inducta est : ex quo factum est ut princeps mundi et mortis dicatur. Quoniam ergo nunc omnes homines à Deo sub peccato condantur, non hoc curat, inquit August. lib. 2 de Nup. et Concup. cap. 16, ut diabolus hæbat servos, quos ipse sibi facere non potest ; sed bonitate suâ lecit homines pri-

vita retrahit. Significat enim ἔτενες ἀνθεμέτεροι expertere aliquid, magno studio querere aut perseguiri. Errorem autem appellat consuetudinem ac rationem vita remotam à timore Dei, et contraria ei disciplina qui sanctus castus Spiritus vitam dedit.

(Baduelus.)

(1) Reddit cansus ejus quod dixerat : *Nec quis mortem sibi asciscat mali vivendo : quoniam Deus mortem non fecit ; q. d. : Uniusquisque sibi est anchor mortis, non Deus. Dicitur autem Deus non esse causa mortis, non quid non ipse mortificet et virilicer. 1 Reg. 2, 6 : Occidat et vivere faciat, Deut. 52, 59, sed quia prima ejus voluntas fuit ut homo non peccaret nec moreretur. Deus enim fecit hominem inexterminabilem.* (Maldonatus.)

Palam est intelligi mortem quam et Chaldeus veteris Testamenti interpres et Apocalypsis secundan vocant. Nam aliquo certum est animantia à Deo morti addicta, hominem vero ita creatum ut mori posset. Huc pertinet et quod precessit : *Os quod mortaliter occidit animam.* (Grotius.)

mors sine peccato, et ceteros facit sub peccato (propter vitium scilicet seminis) in usus profundarum cogitationum suarum (1).

VERS. 15. — JUSTITIA ENIM PERPETUA EST ET IMMORTALIS, vel quia ad immortalitatem perduicit, vel quia ex se et suâ naturâ perpetua est : in qua proinde creatus homo, si permanisset, mortem non vidisset in aeternum (2).

VERS. 16. — IMPPI AUTEM, tum Adam, tum ceteri ejus imitatores, mandib, id est, operibus iniquis, et VERBIS ACCERCIERUNT ILLAM, nempe mortem, quia Adam sponte ad interitum ruit, et imitatores ejus iniuriant magnitudine prematuram saepè mortem attrahunt : ET ESTIMANTES ILLAM AMICAM DEFUXERUNT, id est, perinde sese gerentes, quasi perniciens et mors ipsa esset amica et benevolia, nec suum illis esset aculeum infixa, contabuerunt in peccatis moriendo necessitate : ET SPONSIONES POSERUNT AD ILLAM, sicut dicunt apud Isam cap. 28 : *Percussimus fedus cum morte, et cum inferno fecimus pactum*, nempe sic spectantes, ut securi et sine metu vel venture mortis hic vivere, utpote cum quâ pactum inuisserint, ut longa vita fruerentur. Sed talibus respondet Isaias : *Delebitur fedus vestrum cum morte*, etc. Hoc quasi fodere et sponsione securi primi parentes cum audirent : *Nequissima morte moriemini*, sed eritis sicuti dii, omnisci scilicet et immortales, se posteroque omnes morte ac damnatione perdidierunt. QUONIAM DIGNI SUNT QUINTI EX PARTE ILLIUS, nempe ex parte mortis, id est, digni sunt ut cum morte societatem ineant, sive ut morte, propter illam vivendi securitatem et peccata, planetur (3).

(1) *Creativ enim ut essent omnia*, id est, omnes homines, quos creare Deus dicitur quoties concipiuntur, Job. 10, 10. Sic. Ephes. 4, 10, omnia, intellectu prædicta, et omni creatura, id est, omni homini, Marc. 16, 15. *Creativ ut essent*, id est, ut aeternum vivant. Hinc colligas permanescere animarum.

Sanabiles fecit nationes orbis terrarum. In Graeco : *Et salutes generationes mundi.* Natura hominum. Delabitur talis est ut apta reddiri possit ad salutem aeternam.

Et non est in illis medicamentum extermini. Nihil est tale in animi humani naturâ cur necessario interdebet : sicut homo interit.

Nec inferorum regnum in terra. Non dedit Deus interitum ius illud, ut omnes hominum animi et subiecti, quomodo poluplo suo regi. *Hic terra*, ut modò mundus, est genus humanum, ut Matth. 6, 10, Luc. 11, 14. (Grotius.)

Ortusque mundi sunt saltem, hoc est, mundus initialis ita creatus fuit ut nihil malum in eo esset. *Vidit enim Deus quid erant validæ bona quacunque fecerat.* In quibus nullum venenum est perniciosum, id est, nec est in eis pharmacaon exxit. Accipitur autem expositio hoc loco pro *veneno exxitio*, ac metaphorice pro malo mortifero, ut initius mundi salutem opponatur.

(Baduelus.)

(2) *Justitia enim perpetua est et immortalis*, id est : Justitia originalis, que tunc erat, hominem facebat immortalem. (Maldonatus.)

Est transnominatio : *Justitia causam dat immortalitatem.* Epicharmus codem sensi :

Si tibi mens sancta fuerit, nil fratres moriens mali : Semper in celo beatus permanebit spiritus.

Antithesis dictum : *Eos qui volant immortales esse oportet pio et justè vivere.* (Grotius.)

(3) *Ascercent, advocaverunt, sive accersiverunt, mor-*

tem, ut illam nemo ad justitiam referat propter ambiguitatem. *Fedibus cum eis inierunt, cum eis pacti sunt*, atque ita federati, ut vita privata, mortis participes sempernta sint. (Baduelus.)

Estimantes, etc., id est, perinde se ad illum habentes, ut amicam. *Defluerunt, Graecus traxerunt*, contabuerunt. *Sponsiones*, id est, fœdus.

Quoniam, etc. Graecus, quoniam digni sunt, qui sunt partis ejus, scilicet mortis ; q. d., digni sunt morte. (Emmanuel Sâ.)

CAPUT II.

1. Dixerunt enim cogitantes apud se nou recit : Exiguum, et cum tadio est tempus vite nostræ, et non refrigerium in fine hominis, et non est qui agnitus sit reversus ab inferis :

2. Quia ex nihilo nati sumus, et post hoc erimus tanquam non fuermus : quoniam fumus status est in naribus nostris ; et sermo scintilla ad conformatum cor nostrum ;

3. Quâ extinctâ, cinus erit corpus nostrum, et spiritus diffundetur tanquam mollis aer, et transibit vita nostra tanquam vestigium nubis, et sicut nebula dissolvetur, que fugata est à radiis solis, et à calore illius aggravata :

4. Et nomen nostrum oblivionem accipiet per tempus, et nemo memoriam habebit operum nostrorum.

5. Umbras enim transitus est tempus nostrum, et non est reversio finis nostri : quoniam consignata est, et nemo revertitur.

6. Venite ergo, et fruamur bonis que sunt, et utiam curat tanquam in juventute celeriter.

7. Vino pretioso et unguentis nos impleamus : et non pretereat nos flos temporis.

8. Coronemus nos rosas antequam marcescant ; nullum pratun sit quod non pertraheat luxuria nostra.

9. Nemo nostrum exsorsit luxurie nostra : ubique relinquimus signum letitiae, quoniam haec est pars nostra, et haec est sors.

10. Opprimamus pauperem justum, et non parca- mus viduæ, nec veterani reveremur canos multi temporis.

11. Sit autem fortitudo nostra lex justitiae ; quod enim infirmum est, inutile invenitur.

12. Circumveniamus ergo justum : quoniam iniustis est nobis, et contrarius est operibus nostris, et improperat nobis peccata legis, et diffamat in nos peccata disciplina nostra.

13. Promittit se scientiam Dei habere, et filium Dei se nominat.

14. Factus est nobis in traductionem cogitationum nostrarum.

15. Gravis est nobis etiam ad videndum, quoniam dissimilis est alia vita illius, et immutata sunt vite ejus.

16. Tanquam nugaces estimati sunus ab illo, et absinet se à vita nostris tanquam ab immunitatibus, et praefert novissima justorum, et gloriatur patrem se habere Deum.

COMMENTARIUM. CAPUT II.

Impii vero manibus et verbis accersiverunt illum. Mortem, ut diximus, secundam verbi mendaciam et factis injustis sibi accersunt. Antiphona : Qui impius est et jura divina transgrederetur privat semelipsi ea spe que maximum est inter homines bonum. Et sponsiones posuerunt ad illum, id est, quasi contractu facto se ei obligarunt. Quoniam digni sunt qui sicut ex parte illius. Nihil melius merentur. (Gretius.)

CHAPITRE II.

1. Les méchants ont dit dans l'égarement de leurs pensées : Le temps de notre vie est court et flâneur ; l'homme après la mort n'a plus de bien à attendre, et on ne sait personne qui soit revenu des enfers ;

2. Parce que nous sommes nés de rien, et après nous serons comme si nous n'avions jamais été. Le souffle est dans nos narines comme une fumée, et l'âme est comme une étincelle de feu qui renue notre cœur.

3. Lorsqu'elle sera éteinte, notre corps sera réduit en cendre ; l'esprit se dispersera comme un air subtil ; notre vie disparaîtra comme la trace de la nuée ; elle s'évanouira comme un brouillard qui est poussé en bas par les rayons du soleil, et qui tombe abattu par sa chaleur.

4. Notre nom s'oubliera avec le temps, sans qu'il reste aucun souvenir de nos actions parmi les hommes ;

5. Car le temps de notre vie n'est qu'une ombre qui passe ; et après la mort, il n'y a plus de retour ; le sceau est posé, et nul n'en revient.

6. Venez donc, jouissons des biens présents ; hâtons-nous d'user des créatures pendant que nous sommes jeunes.

7. Enivrons-nous des vins les plus excellents, parfumons-nous d'huile de senteurs, et ne laissons point passer la fleur de la saison.

8. Couronnons-nous de roses ayant qu'elles se flétrissent ; qu'il n'y ait point de pré ou notre intempérance ne se signale.

9. Que nul d'entre nous ne se dispense de prendre part à notre débauche ; laissons partout des marques de réjouissance, parce que c'est la notre sort et notre partie.

10. Opprimmons le juste pauvre ; n'éparsons point la veuve, et n'avons aucun respect pour les cheveux blancs de la vieillesse ;

11. Que notre force soit la loi de la justice ; car ce qui est faible n'est bon à rien.

12. Dressons des pièges au juste, parce qu'il nous est inutile, qu'il est contraire à notre manière de vie, qu'il nous reproche les violations de la loi, et qu'il nous déshonneur, en décrivant les fautes de notre conduite.

13. Il assure qu'il a la science de Dieu, et il s'appelle le fils de Dieu.

14. Il est devenu le censeur de nos pensées mêmes.

15. Sa seule voie nous est insupportable, parce que sa vie n'est point semblable à celle des autres, et qu'il suit une conduite toute différente.

16. Il nous considère comme des gens futile ; il s'absente de notre manière de vie comme d'une chose impure ; il préfère ce que les justes attendent à la mort, et il se glorifie d'avoir Dieu pour père.

17. Videamus ergo si sermones illius veri sint, et tentemus que ventura sunt illi, et sciemus quae erunt novissima illius.

18. Si enim est verus filius Dei, suscipiet illum, et liberabit eum de manibus contrariorum.

19. Contumeliam et tormento interrogemus eum, ut sciamus reverentiam ejus, et probemus patientiam illius.

20. Morte turpissima condemnemus eum; erit enim ei respectus ex sermonibus illis.

21. Hec cogitaverat, et erraverunt; excecauit enim illos malitia eorum.

22. Et nescierunt sacramenta Dei, neque mercem speraverunt justitiae, nec iudicaverunt honorem animarum sanctarum.

23. Quoniam Deus creavit hominem inexterminabilem, et ad imaginem similitudinis sue fecit illum.

24. Invidia autem diaboli mors introiit in orbem terrarum.

25. Imitantur autem illum, qui sunt ex parte illius.

COMMENTARIUM.

VERS. 1. — DIXERUNT ENIM. Pendet ex capite praecedenti; redditur enim hic ratio cur digni sunt morte: nam astraen sequentibus verbis, animam mori unam cum corpore, nihilque post hanc vitam superesse, gradus sibi faciunt ad omnis pietatis et religiosis eversionem, adeoque ad ipsum atheismum. EXIGUM ET CUM TEMPO, id est, breve et molestum, EST TEMPUS VITÆ: hac enim sunt duo humane vite incommoda præcipua, quæ et Job, c. 14 signanter exprimit: *Homo brevi vitem tempore repletus multis miseriis;* et Jacob dicit vita vocat parvos et malos, *Et nos EST REFRIGERIUM IN FINE HOMINIS,* id est, nulla mercede retributio, nullum laborum et æternum solatium. Vel quia Græcum est, *medicina,* significat, eum finis sive mors, adventat, nullum esse remedium quod mortem impedit. ET SONX EST QUI AGNITUS SIT REVERSIUS AB INFERIS. Ex quo nempe intelligentiam aliquid post hanc vitam superesse; quasi vero immortalitatem animarum astraendæ, neque Moyses, neque prophetæ, neque naturale testimonium animæ, quæ bene et male defuncti precatur, ut Tertull. de Carne Christi, c. 12, neque iudicii divini timor sufficerent (1).

(1) DUXERUNT ENIM COGITANTES APUD SE NON RECUTI, sed præve, insipient et impie. *Tu enim notat hic dari rationem precedentem, cur sollicitus impii mortem acsercerint, cum eaque fodus inerint, ideoque digni sint, qui in mortis sorte et societate statuantur.* Ratio corum haec est: *Vita nostra omnime ejus bona et mala in morte finiatur, ac post mortem nihil erit quod nos exhibeat vel affligat;* ergo, dum vivimus, vivamus latè, omnime cupiditatem indulgeamus, ideoque aliorum operibus diripiamus, ut lisceamus et voluptuem. Radix hujus corum paradoxum est cupiditas et voluptas, cui toti inhiabit; hanc enī ut impunē sectentur et explent, sibi persuadent animam esse mortalē, ac proprie post mortem nullam timendum esse Numinis vindictam et pogam. Hujus erroris et heresis auctor fuit Cain, parvicia Abels, tristis sui, qui negavit Numen Numinum vindictam, ideoque fratrem occidit, teste Josepho 1 Antij. 3, ac Philemon

47. Vovimus donec si ses paroles sont véritables; éprouvons ce qui lui arrivera, et nous verrons quelle sera sa fin.

18. Car s'il est véritablement fils de Dieu, Dieu prendra sa défense, et il le délivrera des mains de ses ennemis.

19. Interrogeons-le par les outrages et par les tourments, aïn que nous reconnaissions quelle est sa douceur, et que nous fassions l'épreuve de sa paix.

20. Condammons-le à la mort la plus infâme; car si ses paroles sont véritables, Dieu prendra soin de lui.

21. Les impies ont eu ces pensées, et ils se sont égarés, parce que leur propre malice les a aveuglés.

22. Ils ont ignoré les secrets de Dieu; ils n'ont point cru qu'il y eût de récompense à espérer pour les justes, et ils n'ont fait aucun état de la gloire qui est réservée aux âmes saintes.

23. Car Dieu a créé l'homme immortel; il l'a fait pour être une image qui lui ressemble.

24. Mais la mort est entrée dans le monde par l'envie du diable;

25. Et ceux qui se rangent de son parti, deviennent ses imitateurs.

et curā; quasi fortuitō in hanc vitam effusū sumus, idēque etiam post hanc vitam ERIMUS TANQUAM NON

denter ille juvenis in Vitæ Patrum, dæmoni, qui falsò suggererat ipsum esse a beo reprobatum, et cum ad vitam in omni carnis voluptate transigendam impelleret, sapienter respondit: *Si in futura vitâ mihi non detur servire placereque Deo, serviam saltem plæceboque in hæc præsentis. Quid enim sanctus, quid melius, quid jucundius, quām placere Deo? servare enim Deo regnare est.* Fruar ergo Deo meo in hac vita, non nisi licet in altera.

EXIGUM, ET CUM TATIO EST TEMPUS VITE NOSTRAE. Græce, exigua et molestia est vita nostra. Nam pro custodia Graecis est ταχές, id est, tristis, anxia, gravis, molestia, acera, misera, cui opponitur ταχές, id est, leta, jucunda, suavis, delectabilis. Sententia haec expositione non egit, quia clara cum nobis exposuit, immo oculis can cernendam proponit quodlibet cuiuslibet experientia. Vita enim nostra milie affer labores, milie seruum, mille todiis et fastidis. Numerus labores et dolores, quos subis mō die, ac inventis phares esse, quām sin hæc vel actions, adeoque quamlibet actionem hisdem amplio esse inspersis et refertam. Hoc est quod ait Jacob Pharoni, quot amorem esset interrogati: *Die peregrinationis mea centuria triginta annorum, pars et malli, id est, miseri.* Genes. 47, 9, et David Psal. 38, 6. *Mensuris* (Hebr. תְּמִימָה) temporis, Septuag. περιπέτης, id est, patimur, hoc est, exiguos instar palmi, qui est mensura continens tantum quantum extensio digitorum manus comprehendendi potest, quæ vulgo spatiata dicuntur; unde Symachus verit ταχές possunt dies meos, et substantia mea tanquam vililium ante te. Consulte Job 14, 1 et seq.

Videt idpsum Seneca, qui epist. 100: *Hoc, at, quod inter primum diem et ultimum jacet, varium et incertum est.* Si molestias astimis, etiam puer longum; si voleciatatem, etiam sensim angustum. Nil non lubricum et fallax, et omni temestate mobilis. Justantur cuncta, et in contrarium transcent, et in tantâ voluntate rerum humanarum nil cuiquam nisi mors certum. Et paulo post: *Propone profundi temporis vastitudinem, et universi complectere, deinde hoc quod atatem vocamus humanum, comparsa universi videlicet quanum exiguum sit, quod optimus, quod extendimus: ex hoc quantum lacryma, quantum sollicitudines occupant, quantum mors antequam venia optata, quantum valetudo, quantum timor, quantum teneri, aut rudes, aut intimes anni. Dimidium ex hoc edomini. Adjice labores, pericula, et intelleges etiam in progressu etiam annos esse quod vivimus.* At Menander: *Congentia sunt dolor et vita, illegit consenctus vita, Zeno imperator: «Ludibrium Dei est homo.» Altus: *Quid est homo? nonincipit mortis, viator transiens. Aristoteles: «Quid est homo? imbecillitas exemplum, temporis spolium, fortune fuisus, inconstantie imago, invidefit calamitatis trutina, reliquum vera pituita et bilis.* Ita retor Stoebus serm. 89, qui totus est de hæc.*

ET NON EST REFRIGERIUM IN FINE HOMINIS. S. Bonav., Lyran., Hugo et Dionys. exponunt, q. d.: Impii post hanc vitam pergunt, non ad refrigerium celi, sed ad supplicium gehennæ. Verum in Graeco est: *Non est medicatio, vel curatio in obitu hominis.* Vatabl., nec est remedium contra obitum: q. d.: Non est medicina nec remedium ad evadendam mortem; iuxta illud: *Contra vitam mortis non est medicamen in hortis.* Vere Seneca in Consolat. ad Marian. c. 11: *Quid, dicit, est homo? quodlibet quassum vas, et quodlibet fragile; pectat, non tempestate, ut dissipetur, est opus; ubiqueque arietaversi, solversi. Quid est homo? imbecillus corpus et frangible nudum, subiectum naturæ inermi, alienæ opis indigens, ad omnem fortunam contumeliam prædictum; et circa hunc facetus et cerveni, cuiuslibet terra palumbum, cuiuslibet viciniam, ex iniris fluidisque contextum, et inclematis exterioribus nitidum, frigoris, austus et laboris impatiens:*

ipso rursus situ et otio iurum in tabem, et semper calidum metuens sua, formam modò inopia laborat, immo copia rumpit. Et pauci interjectis: *Odor illi, saporque, et lassitudi, et vigilia, et humor, et cibus, et sine quibus vivere non potest, mortifera sunt. Quicunque se móvet, infirmatis sue statim consicutum, non omne celum ferens, aquarum novitibus, flatuque non familiaris auræ, et tenuissimi causis atque offensionibus morbidum, putre, cassum, a fœto vitam auspicatum.* Ceterum, quantos tumultus haec contemptum animal moveat? In quantas cogitationes olditum sic conditionis venit? Immortalata, eterna voluntat animo, et in nepotes pronepote que disponit, et hoc, quod seneccus vocatur, pauci sunt circumstans annorum.

Mystic, non est refrigerium homini in fine, quia cum febris qualiter heceta, ex cruda illa constringe ponit, semper astremus, non est refrigerium, id est, non est remedium vel pharmaceutum, quo arbor ex parte febris restinguatur; se prouide non est remedium contra obitum hominis; febris haec est in ista homini elemorum contrariorum communio, que enim laceranda assiduè corrumpunt et interruunt. Item febris haec est concepientia, que hominem ad excessum gula et luxuriam impelli, quo plerique occiduntur.

ER NON EST QUI AGNITUS SIT REVERSIUS AB INFERIS. Clarus, non est qui post mortem iterum vita: sicut restitus, qui scilicet ostenderit se vivere, et aliam post mortem superesse vitam, in qua licet miserias huius vita effugere, et in voluptates committare, q. d.: Incerta et fabulosa sunt, que à poetis, exterisq. de inferis concordem posunt, ac rebus aliis post hanc vitam narrantur: haec enim omnia sunt aliæ fabule, et terribilamenta puerorum. Talis est descensus Aeneas ad inferos, indeque reditus duce Sibylla, quoniam describit Virgilius 6. Aeneid., et illi Thespensis Soensis apud Plutarchum lib. de sera Numinis Vindicta. Tacte indicant impi animam cum corpore interiore, id est illi dandis satis cupiditates in hæc vita, ut lasta vivat, cum post hanc vitam, nil amplius illi sit expectandum. Ita nimur sicut zimne immortalitas impelli hominem ad metum cultumque Numinis per modestam puramque vitam; si mortalitas animæ homini persuaseret, indec etiam ad negandum Numen, omninemque religiones, ut hominib[us] libere vivat, sequestrurus suas libidines.

Porro hoc imploremus gnoma, alia est, quia multa referunt ab inferis, qui suscitati sunt ad vitam ab Eliâ, Eliseo, atque propheta, Apostolis et sanctis. Veram tamen est hoc sensus, quid illo ipsorum ex pauci, et forte nulli à morte et inferis ad vitam redierunt. Similiter modo ait Homerus Iliad. 9:

Obnoxii præde sint boves, et pinguia pecora, (pita. Et tripodes acquiri possunt, et equorum flavicoma ca. At homines anima, ut redeat neque per predam, Nec aliter capi potest, ubi semel emigraverit è vale densum.

Et Philetas:

*Iter feci ad inferos,
Per quod nullus retrosum viator rediit.*

Et Virgil. 8. Aeneid. :

*Facili descensum averni;
Sed revocare gradum, superasque evadere ad auras,*

Hoc opus, hic labores est. Nota: Animæ beatorum in celis scepis in terram recesserunt, et apparuerunt mortaliis, ut cum B. Virgo apparet Joanni Patricio et Libero pontifici, fuisse basilicum sibi in Esquilis extrin eo loco qui nivis teletus erat die 5 augusti: unde festum B. Marie ad menses; et cum eadem apparet B. Joanni Damasceno, eius manu, quam Leo I. Iusso prescindit puserat, rogata restituit, in brachio relicta ex vñbre linea, ut in eius vita narrat Joannes patriarcha Hierosol.; cum S. Philippus et Joannes apparuerunt Theodosio

niatur. QUONIAM FUMUS PLATUS EST IN NARIBUS NOSTRIS, id est, respiratio, vita indicum et fomes est insta fumi, qui facilimè difflatur et evanescit. ET SERMO SCINTILLA, id est, et sermo noster est instar scintillæ, quæ ab igne excitata momento extinguitur. Ad conmovendum cor nostrum, quia animus hominis tam

imperatori, teste Theodor. lib. 3 Histor. cap. 54 : S. Petrus et Paulus Constantino imperatori remedium lepros suggestentes baptismum, teste 7 synodo, act. 2.

Anima etiam è limbo redierunt, ut aquila Moses apparet cum Eliâ in transfiguratione Christi; anima Samuels apparet Satù, eque mortem predictis (Reg. 28, S. Jeremias et Onias apparetur Iude Machabeo, victoriæ contra Nicorenem prænuntiantur, 2 Machab. 15.

Anima quoque è purgatorio redierunt. Nam Paschalias apostolicas curia diaconos, post mortem in Angelis thermis, à Germano Capuano inventus est fluere delictorum ponas, uti narrat S. Gregor. 4 Dialog. cap. 40. Justus quidam obreventa pecunias grave supplicium pertulit; qui tandem Commodo fratri apparet se ab illo sancta sacrificii liberatum esse expositum, teste S. Gregor. 4 Dialog. cap. 55. Fuit et presbyter, qui Centumcellis in bofis frequentissime apparuit, qui sibi operam gratuitam, si quando lavare, prestatbat. Pro quo ubi, quemadmodum rogavit, Deo sacrificia obtulit, spuma fuisse cognovit, cu divina miseratione hunc modo pro peccatis satisfacere et juvari contigit, ut ibidem narrat S. Gregorius.

Anima vero ex inferno subinde, sed rarae reddit et apparent, idque non tam per seipsum, quam per daemones; ipse enim ad carcere ignemque gehennæ damnata, inde exire non sicutur: unde earum loco apparent daemones, qui in hoc aere usque ad diem iudicii ad hominum tentationem et exercitationem agere Deo permittuntur, ut inferni ponentes hominibus representent, eamque metu homines à virtutis coercente, et ad Deum colendum cogant. Sic visus est sancto cuidam eremiti Theophoricus Italie rex Arianus, inter Joannem pontificem et Symmachum patricium vincens deduci manus, et detrudi in ollam Vulcani, uti narrat S. Gregor. lib. 4 Dialog. c. 50. Visa est monialis in Ecclesiâ S. Laurentii Romæ ante altera per medium seciri, teste S. Gregor. eodem lib. c. 51. Idem cap. 56 narrat Petrus quandum defunctum vidisse tormenta damnatorum in igne gehennæ, cùmque et ipse in eundem proficendos loget, angelum videntem, dixisseque: Regredere, et quater ibi postdie vivendum sit, canticissim attende. Similia narrat ibidem de Stephanu quodam, aliquo miliite. Curma quidam municipi Tulliensis, cùm aliquo dies quasi mortuus jacuisse, rediens ad se mirabilis de mortuorum penitentia et premis narrans eadem certis argumentis confirmavit, ubi refert S. August. lib. de urâ pro mortuis, cap. 11, ubi et plura similium apparitionum exempla receserunt. Sic Josephus conversus a Barlaam, in raptu videt infernum supplicia, eoque visum tentationem carnis superavit, uti narrat Damascenus in Histor. cap. 50. Vide nostrum Petrum Thycydem lib. 4 de Spiritu apparit. cap. 11; Alexandrum ab Alex. lib. 5 Genial. c. 25, et lib. 2, c. 9; Marsilius Ficinian lib. 46 de immortalitate umbras. Trajanus imperatoris animam à peccato inferni devotam precibus S. Gregorii ex Joanne diacono censem. Giacomo et alii; verius Baron., Bellarm. et dilectionis cordis natus censem sane meritissem fabulam.

Sed esto meno ab inferis reddis, non ideo neandi sunt inferi, animalumque vita et cruentus in inferno. Nam idipsum S. Scriptura clare docet etominatur. Unde impis responderi posset id quod Abram respondit dixit Epuloni, poscent Lazarum nisi ad fratres suos, qui illis sua et inferorum supplicia desumptaret: Habet Moyse et prophetas: audient illos; nam si M. yssu et prophetas non audirent, negue si quis ex mortuis resurrexerit, credent. Lue. 16, 51. (Corn. à Lap.)

audientes quād dicentis oratione facilimè commovitur in quamvis partem. Quibus omnibus verbis hoc videntur velle significare quod philosophi quidam, Hyparchus et Heraclitus, apud Tertul. cap. 1, de Animâ, putaverunt, vitam nostram nihil esse aliud quād vivem quendam ignem latitante in corde, quod quando comovetur, scintillas emittat, nempe verba que loquuntur, et fumum quo respiramus; cujusmodi scintillas et fumum eructat ignis: proinde quemadmodum fumo cessante, scintillique deficiens, ignis extinguitur, ita in nobis cessante cordis motu sermonisque scintilla ac fumo respiracionis (1).

VERS. 5. — CINIS ERIT CORPUS NOSTRUM : extinctus enim ignis cinerem solst post se reliquerit. Hinc Euzebius notis lib. 11 de Preparatione, duobus nominibus Hebraicis appellari hominem, Adam à terrâ, et Iacob ab igne, quasi illud conditionem corporis, hoc anima designet. Et SPIRITES DIFFUNDENTUR TANQUAM MOLLIS AER, id est, anima diffinet ac resolvetur instar aeris materialis. Aerem enim esse animam putavat etiam Diogenes. Stoici vero cum Platone (teste Tertull. de Anima cap. 25) arbitrati sunt prima aspiratione nascentis infantis adduci, sicut expiratione novissima educi. Et TRANSIT VITA NOSTRA TANQUAM VESTIGIUM NURS. Significatur vita nostra: mobilitas, vanitas, mortalitas, et quasi nihil: que causa est ut variis Scriptura locis vita nostra rebus fluxis, caducis et mobilibus conferatur, umbra, fluvius, vento, fumo, nuntio, navi transeunt, avi volanti, cineri, cursori, aeri, scintilla, hospiti, herbe, flor, loto, nubi, nebula, rori, etc. Et SICUT NEBULA A CALORE AGGRAVATA, id est, oppressa, cuius vi nebula, vel evanescit, vel in aqua coacta delabitur ac perit.

VERS. 5. — UMBRA ENIM TRANSIT EST TEMPUS NOSTRUM, id est, vita nostra instar umbrae transit, quia semper mutatur, citio desinit, nihil est solidi, et nihil post se reliquit. Unde Job, c. 8 : Hesterni sumus et ignoramus, quoniam sic umbra dies nostri. Et NON EST REVERSO FINIS NOSTRI, hoc est, fixus manet, finaliter.

(1) Quia ex nihilo nisi sumus. Gracé abstrusus sponte, casu, nullo consilio aut providentia Dei. Ipsi athei testantur diluvium providentiam certum esse argumentum immortalitatis animorum, cum sublatitudine immortalitatem tollipantur. (Maldonatus.) Idicetur potius vello dicens, rudi ac crudo modo, in primis hunc mox habens, ut minimè omnino intelligentem sentientiam Dei in humana presertim fabrica. Quantum famus, etc.; q. d.: Spiritus qui est in naribus nostris, et quo spiramus, est tanquam famus. Et instruementum hoc, et quo loquimur, et cujus virtute movet cor, est veluti scintilla, qua facile extinguitur. (Clariss.)

Quia spiritus, qui est in naribus nostris, id est, vita nostrâ nihil aliud est quam fumus; quasi dicat: Sicut fumus ita evanescit, ut nihil remaneat, ita vita nostra, que in respiratione consistit, ut Isaï. 2, 22, et Job. 7, 7. Venitus est vita. Sed illi id dicunt de vita corporis, impī etiam de vita animi. Et sermo nihil aliud est quam scintilla, ex motu cordis nostri proveniens. Concurrit impī taciti argumenti immortalitatis responder: quorum unum est divina providentia, et quod homo ad eum imaginari factus sit; alterum vivendi ratio alia quam aliorum animalium; tertium humanus sermo, qui immortalum meum proprius est. (Maldonatus.)

neque regreditur, ut Graecum significat: cuius rationem dant verbis sequentibus, quia finis, sive mors CONSIGNATA EST, id est, quasi appenso sigillo immobili, et certo, licet hominibus ignoto tempore, constituta est; hoc est enim quod Job dicit: Constituti terminos ejus, qui præteriti non poterunt (1).

VERS. 6. — VENITE ERGO, ET FRUAMUS BONIS QUE SUNT: Præsentibus scilicet que videmus et palpamus, relæcti futurorum incertitudine. Hæc est impiorum conclusio, ex vita nostra brevitate, et miseris illata. Prudentius Paulus ex iisdem principiis: Tempus, inquit, breve est, reliquum est ut qui gaudent, etc., præterit eum figura hujus mundi. Sed unde mel apud edicit, inde veniente aranca. TANQUAM IN JUVENTE, id est, tanquam qui sunt juvenes, quorum etatis voluntatis capiendis idonea est. Coloriter: Gracé, studiosè, non segniter, summa eura; quasi dicent: Comedamus et bibamus, cras enim moriemur (2).

VERS. 7. — UNGUENTI NOS IMPLEANT, quia illi utebantur delicias, maximè in convivis. Ad quem morem respiciens Magdalena, unguentum effudit super caput Jesu: cujus tantum tulus apud defelatos est abusus, ut, teste Clemente Alexandrinio, ipsa propemodum maculas olere cogerent unguenti deliciae: sicut enim boves annulos et fibulas, ita intertemperas sufflitus et unguenti, et suaveolentibus coronarum odoribus trahit. Sed, ut idem ait, voluptas cui nulla accedit utilitas, meritorum morum opprobrium est. Non PRÆTERET NOS ELOS TEMPORIS, id est, florida juventus, etatis nostra pars præstantissima. Alii ver intelligunt, quod juvendissima maximè que florid est anni tempestas (3).

VERS. 8. — CORONEMUS NOS ROSIS, ANTEQUAM MARCESCANT. Exclusa rosa marcescant, clause non item, quid illæ, ut Clemens ait lib. 2 Pedag. c. 8, plurimum odoris fluxum te tunique robur expirent. Hinc notanter Gracius habet: Coronemus nos rosarum calicibus, sive bacis, id est, rosis clausis quia minus marcescant. Convivantes rosis se coronabunt, tum proper delicias, tum quid caput astuans vino refrigerant. Hasce coronas, ad amorem, ad commationem, proterviam et insolentiam comparatas, multum improbat Clemens ibid. et Tertull. de Coronâ militis. Hinc S. August. in Psal. 52 : Levia videbantur jaduandam eoque: Coronemus nos ros: quid delicatus, quid lenius? sperares de hac lenitate crucis, gladios? Noli

(4) Non est reversio finis nostri, à fine ac post morten. Consignata est enim. Res est sigillo clausa, quod resignare non licet, atque ineluctabilis decreto firmata, quid jam nihil simus. (Bossuet.)

(5) Et creatura quād adolescentia, creatura ut juvenitatem utamur. Quicunque vertunt se sinus ac. Ego autem puto esse sinuatus, ut p. aut quenadmodum; volum enim frui horæ ac vigore creaturam præsumq; consernentaque intercutent, sicut juvenitatem vigente, præsumq; ad senium perveniant. Nam sequenti versus florem aeris appellat. Gauister, studiosè, ut in eam perfumationem lotu studio cupiditate incumbamus. (Biblia Vatabi.)

(4) Neque nos præteret flos temporis. Neque frusta præterire patiamus amognissim avii partem. (Castellio.)

mirati, lenes sunt et radices spinarum, si quis eas conrectet, non pungitur; sed quo pungeris, inde nascitur (1).

VERS. 9. — NEMO NOSTRUM EXORS SIT LUXURIE NOSTRE. Sic se invicem colorantur ad petulantiam. Impuls enim jucundissima est peccandi societas, quia, ut inquit August. 5 Confess. c. 9, sapientis homo non faceret, sed cum dicitur: Eamus, faciamus, pudet non esse impudentem (2).

VERS. 10. — NEC REVEREARUM CANOS, id est, sensis insolentia increpatores non curemus, nec illorum gravitate terreamur. Multi Patres quos infra citabimus, haec de Christo intelligent; quorum nonnulli, per viadum, Ecclesiam; per veteranos, Apostolos ac doctores accipiunt. Generaliter tamen intellecta etiam vera sunt (3).

VERS. 11. — SIT FORTITUDO NOSTRA LEX JUSTITIE, id est, jus in armis feramus, et quidquid possumus, ut in justum esse dicamus: Quid enim infirmum est, inutile inventerit, quia variis malis agendi occasione elabi sint: que causa fuit ut Christiani olim è pagani, quasi huius hominum societate indigni haberentur, et lex de diligendis inimicis ridicula habeantur. (Badellus.)

(3) Nous voyons, dit saint Augustin, par toute la suite des paroles du Sage, les différents degrés du dérèglement des hommes. Premièrement ils se parent l'Esprit pour en effacer toutes les impressions de la crainte de Dieu, en se persuadant qu'ils ne trouveront plus rien après leur mort, et qu'il n'y a point d'autre vie que celle-ci. Ayant perdu ainsi toute l'espérance, dit saint Paul, et ayant effacé tous les rémords, ils s'abandonnent à toutes sortes de dérèglements.

Après que le Sage a décrit les excès de l'intempérance des impies, dont ils veulent partout laisser des marques, il leur fait dire en marquant leur disposition: Opprimus le juste, n'épargnons point la tene. Que nous devenons, dit saint Augustin, ces paroles si douces: Parfumons-nous des parfums les plus précieux: Coronemus-nous de roses avant qu'elles se flétrissent? Attendriez-vous de ces personnes si délicates, et si plongées dans la mollesse, des violences et des arrêts de mort? Qu'ont de commun les fleurs avec le fer, et les festins avec les meurtres? Ne vous en étonnez pas, ajoute ce Saint: Les racines des épines sont douces; si on les touche, elles ne piquent point, mais c'est de la néanmoins que sortent les pointes qui percent et qui déchirent. Sperares de hac lenitate crucis et gladios! Noli mirari, lenes sunt et radices spinarum: si quis eas conrectet non pungitur; sed quo pungeris inde nascitur.

Ainsi après que les hommes sont tombés de l'impétunité dans la dissolution qui les rend esclaves de leurs plaisirs, lorsqu'ils craignent qu'on ne les traverse dans ce qu'ils aiment avec tant de passion, ils se portent aisément à des pensées de sang et aux résolutions les plus barbares. (Sacy.)

(4) Sit fortitudo nostra lex justitie. Sic illi apud Platonem passim, justum, inane nomen; nec justitiam esse aliud quād validioris voluntatem, Quid in-

VERS. 12. — **CIRCUMENIAMUS ERGO JUSTUM.** A generalibus consuetisque impiorum consilii ad singulare quoddam facinus delabitur Scriptura : quod in Christum Iudeorum impietas designavit, ut in ipso melius intueamur, quid ceteri justi experti sunt, ut loquitur Aug. in Psal. 65. Quamvis enim nonnulli recentiores de quibusvis justis haec velint intelligi, quoquot tamen veteres haec verba ponderarunt, unanimiter de Christo exponunt. Ex quibus Aug. dicit lib. 17 de Civit. Dei, c. 20. Passionem Christi hic evidentissimum prophetae. Consentient Cyriani, lib. 2 Testimoniorum adversus Iudeos, c. 14; Tertull. lib. 5 contra Marcionem, cap. 22; Ambros. de Joseph. cap. 5; Cyrilus Alexandrinus in cap. 59 Isaiae, et clarissime Lactantius lib. 4, c. 16. « Nonne, inquit, ita descripsit illud nefarium consilium initum « contra Deum, ut plane interfuisse videatur? » **CIRCUMENIAMUS ERGO JUSTUM;** id est, insidiemur verbis factisque captiosis justo illi, quem vulgus ita vocat, vel quem ipsi inviti sic vocant. **QUONIAM INUTILE EST NOS.** Plus intelligent quam dicant : significant enim esse sibi molestissimum et incommodum ; quod Graecum aperte significat : ipsa enim justi presentia molesta est peccatoribus, quorum impietatem, vel sola justi vita sua autoritate redarguit magis quam si clara voce loqueretur, teste Ambros. in Psal. 56 ; hoc est enim quod statim significant. **ET CONTRARIUS EST OPIRIBUS NOSTRIS,** non tam verbis quam totum vita ejus institutum ex diametro moribus nostris repugnat. Nam de verbis sequitur : **IMPROPERAT NORA PECCATA LEGIS,** exprobando scilicet divinae legis transgressionem, cum diceret : *Nonne Moyses dedit vobis legem, et nemo ex vobis facit legem?* Et diffrat in nos, id est, divulgat pressus contra nos, **PECCATA DISCIPLINA NOSTRAE,** que scilicet in disciplina nostra committimus, nunc avaritiam arguendo, nunc superstitionis traditio discipline pharisaeorum, nunc neglectum cultus interni ac divinas leges. **Varia hic recensent opinione sua crimina,** quibus in oculum Christi impulsus sunt Iudei, id est, tam accurate, ut exactius rationes odit ex hac prophetia, quam ex ipso penit. Evangelio possint agnosciri. **Enumerant autem omnino duodecim :** quatuor vers. 12, duae vers. 14 et 15, quatuor item vers. 16. **Et FILIUM DEI SE NOMINAT.** Hoc fuit caput accusacionis, ut ex Evangelio patitur. Unde mutatis verbis, illud infra repetitur vers. 16 et 18 (1).

firmum est. Virtus ac justitia, eò debilis aquo bonaque conclusa, facile pateat injuria nihil non moventum, ac per las et nefas grassantem. (Bossuet.)

(1) **Circumeniamus justum, quoniam inutile est nobis.** Et vers. 18 : *Si enim est versus Filius Dei, suerit illum, etc.* Ex posterioribus verbis collatis cum iis quae sunt in Evangelio, Matth. 27, manifestissimum est haec prophetica dici de passione Christi et occulis Iudeorum adversus eum consilii. Ita testentur quoque Aug. lib. 17 de Civit. c. 20. Cyriani, Cyrilus, et alii. Et etiam si illi non testarentur, res ita aperta est, ut non prophetiam, sed historiam hic auctor scribere videatur. Notandum quoque quod sufficiens impis ratio est percependi justum, quia opera ejus sunt operibus eorum contraaria, ne quis anxiè inquirat quare persecutionem forte patiatur. Unde et Joannes dicit

VERS. 14. — **FACTUS EST NOS IN TRADUCTIONEM (1)** cogitationem. Hoc est, traducit, seu redarguit, et in apertum proferit cogitationes secretissimas et consilia, cum diceret : *Ut quid cogitatis mala in cordibus vestris?* item cum proparet consilium agricultorum dicendum intra se : *Ipse est haeres; venite, occidamus eum.*

VERS. 15. — **GRAVIS EST NOS ETIAM AD VIDENDUM.** Nam, ut at Aug. 7 Confess. c. 16 se esse expertum, displaceat iniquis justitia, et oculus agris odiosa lux, quae puris amabilis est; pravi enim tactus justorum moribus argumentur, ut inquit Ambros. serm. 10 in Psal. 118. **DISSIMILIS EST ALIAS VITA ILLUS,** quia non tantum paradoxa praecpta tradit de diligendis inimicis, abjiciendo fastu, etc., sed nullis se receptis Pharisaeorum moribus et instituti accommodat; et **IMMUTATE SUNT VITAE EJUS,** supple, à nostris et communibus, id est, prorsus sunt alias. Similis propè de causâ, cum Nero Traseus senator optimi speciem venerabilem terre non posset, de medio sustulit. Qui enim vivit in multitudine, ferè vel similis multis, vel multis exosus est. **Hinc Christus : Si de mundo fuisset, mundus quod sum erat, diligenter (2).**

VERS. 16. — **TANQUAM NUGACES ESTIMATI SUMES,** quia eludit nostra consilia, tanquam pueriles et dudicatorum observantias nostras irridet. Et **PREFERT NOVISSIMA JUSTORUM,** quia prenia corum futura presenti felicitati preponit; vel etiam magni facit, ut Graec, ac beatum predicat justorum discensus ex hac vitâ, quantumvis hie tristia patientur. Hoc ut crimen impii objicit, quos nempe supra audivimus de vitâ futurâ, et retributione desperantes, impudicitie et omni nequitia se tradidisse (3).

VERS. 17. — **VIDEAMUS ERGO, EGO, QUE ERANT NOVISSIMA ILLUS,** que scilicet ipse tandem felicia et beatae praedicavit. **Varia volunt hic re ipsa probare de Christo,** que tamen omnia non eo sensu videntur dici

Cain odisse fratrem suum Abel, nempe *quoniam opera ejus malitiae erant, fratris autem justa.* 1 Joan. 3. (Estius.)

VERS. 15. — **PROMITTIT,** affirmat, dicit, predicit, proficit, **SE SCIENTIAM DEI HABERE,** id est, cognoscere Dei voluntatem ac legem; **ET FILIUM DEI SE NOMINAT;** hoc erat quod male habebant Iudeos, Joan. 5, 18. (Maldonat.)

(1) Reprehensionem, confutationem, convictionem. (Bossuet.)

(2) *Gravis est etiam nobis ad videndum, quia dissimilis est alias vita illius.* Capito in Thraseam, et ei similes ad Neronem. *Riudi et tristes, qui tibi lasciviam exproberunt.* Livii illud lib. 55 non longe abit : *Nulla ingenia tam prona ad invidiam sunt quam eorum, qui genus et fortunam suam animis non arguant, quia virtutem et bonum alienum odisse.* (Bossuet.)

Et immutata sunt vix ejus, id est, discordis. Sic Graeci scriptores optimi ηνδεξηρια σεπε vocant ea que sunt immutata. (Grotius.)

Dissimilis est alias... immutata vix ejus, à vulgari hominum consuetudine abhorret. Videunt qui se sunt excusatus, putant, quod sequuntur multitudinem. (Bossuet.)

(3) **Prefert nonissima justorum.** Hoc est, quo vel maximè justi iudicio habeantur, quod futura experient sprevis praescutus. **Parrem se habere Deum.** Graec brevius, gloriantur patrem Deum. (Bossuet.)

quasi serio dubitantes, veritatem ista via explorare voluerint, sed omnia arbitrabantur eventura contraria, sicut fratres Joseph : *Venite, inquit, occidamus eum, et tunc apparabit quid illi prostat somnia sua;* quasi dicerent : Nihil ei proderunt ; quod eos in figuram Iudeorum de Christo dixisse notat Ambros. lib. de Josepho, cap. 5.

VERS. 18. — **SI ENIM EST VERUS FILIUS DEI, SUSCIPTE ILLUM,** in suam scilicet protectionem, id est, ei opitulabimur. Eadem haec Matth. 27. Iudei in Christum blasphemantes improphanter, ut sati patet hec etiam per ironiam dici (1).

VERS. 19. — **CONTUMELIA ET TORMENTO INTERROGEMUS EUM;** id est, examinemus et probemus ejus virtutem dubias fortissimis virtutis probandas mediis, nempe corporis cruciati, et inflammati, quia, ut Scriptura dicit Ecclesiast. 21 : *Prudens gravabiliter contumeliam;* que si praserint per calamum irrogetur, concurbat sapientiam, et perdet robur cordis ejus, Ecclesiastici 7. **UT SCIAMUS REVERENTIAM EIUS,** Graec ēπιτυχία, id est, animi moderationem et tranquillitatem, que in tormentis et dedecore enitescit, cum aliquis non perdit etiam erga persecutores reverentiam. Vel intellige reverentiam, que ipsi à Deo defenda est, praservando illum sumum à malis. **ET RENOMBEMUS PATIENTIAM EIUS,** ita ut sciamus, an sit idoneus doctor veritatis, quia doctrina viri per sapientiam nosciatur. Hinc aptè Tertull. de Patientia, cap. 5. « Vos, o Scribe! inquit, et Pharisei, ex patientia vel maximè nosse doberemus ipsum esse Filium Dei : tantum enim patientiam, nisi Deus, nemo exhiberet (2). »

VERS. 20. — **MORTE TURPISSIMA CONDEMNEMUS EUM :** qualis fuit mors crucis inter duos latrones. Hinc, teste Plutarcho, Romani quattuor canem affixum cruci circumgestabant in solenni pompa, ut sie intelligeretur, qui pro patria non vigilaret, tam ignorans morte afficiendos, adeoque dirissime imprecations erant : *In cruce! Ad coros!* Nec minus apud Iudeos maledictus erat omnis qui pendebat in ligno. Quibus si addas, nudos solitus fuisse crucifigiri, neque Christum hæc ignominia caruisse, teste Ambros. lib. 10 in Lucam, nihil videat ad mortis turpidinem addi potuisse. Hinc inferas non tantum ex occasione Barabbæ, sed etiam ex proposito, crucem Christo fuisse destinatum. **EQUIT ENIM ET RESPECTUS EX SERMONIBUS ILLUS,** id est, Deus habebit respectum, Graec observationem, et curam ejus, ut saepè dictavit. Ironice loquuntur (3).

VERS. 21. — **EXCECAVIT ENIM EOS MALITIA EORUM.** (1) *Si est versus filius Dei.* Graec : Si est ille justus filius Dei. Si est ille Christus, sub isti nomine tandem expectatus. Isa 41, 43, 51, Dan. 9. (Bossuet.)

(2) **Pro interrogenuis in Graec est explorenus, et pro reverentia levitatem.** Hac quoque in Dominum Iesum optimè convenient. **Contumelia sunt spuma et alape;** tormenta, corona spinea et virge. (Maldonat.)

(3) **Respectus, etc., q. d.** : Ex verbis ejus reprehendetur quis sit; vel ironice, q. d., sciencet : Hinc appetebit quod ille iactabat se illum Dei esse. (Emmanuel S.)

Voluntaria ergo fuit exercitas, quia ex peccatis orta voluntaria, quibus ita erant affecti, et maximè passionibus odii et invidebita ita impediti, ut quamvis multa eorum que seruari volerant per tormenta, viderint impleri, tamen oculos ad lumen, quo subinde perstringebantur, non liberet erigere. Hinc impū apud Sophonianum cap. 1 : *Ve nobis! quia peccavimus; idē contenebrati sunt oculi nostri.* Item : *Ambulaverunt ut caci, quia Domini peccaverunt.* Sic ergo peccata sunt causa exercitii, et vicissim exercita peccatorum. Cum itaque inventerat illa invidea et odii malitiam Iudei in Christum laborarent, quod mirum si solam Dei virtutem cogitantes, justo Dei iudicio, ut loquitur Augustinus lib. 12 contra Faustum, cap. 44, circa carnis infirmationem erraverunt ac veluti caci in Christum impegerunt temporali enim felicitati et splendoris veteris Testamenti proprio intenti, non vincibant esse jam tempus, quo reverentiam in Christo bona aeterna per temporalia mala quæ patiebatur, ut idem docet Epist. 120, cap. 6. Haec ergo de causâ erraverunt.

VERS. 22. — **ET NESCIEBUNT SACRAMENTA DEI,** id est, arcana Dei consilia atque iudicia, qui per infirmitatem carnis Christi inutiliter liberare decreverat. Neque mercedem speraverint justitiae, in futuri scilicet vita, idque vel putantes justitiam temporali felicitate compensandam, quia qui careret, justus non esset : quod etiam amici Job arbitrari videntur, vel quia si non verbo, saltem facto, ut supra audivimus, dicebant : Desperavimus, post cogitationes nostras ibimus, et unusquisque præstatutum cordis sui malitiam faciemus, ut dicunt Jeremie 18. **NEC JUDICAREBUNT,** id est, non reputaverunt secum, nec expenderunt, honorem animarum sanctorum, honorablem scilicet illum premium, ut Graec est, quod animabus ex contumeliarum perpassione, depositum est. Nec item expendebunt, in quā honorabiliter integrata et ad quantum excellentiam Deus hominem primitus instituerat, ut hujus honoris consideratione peccatum horrenter (1).

VERS. 23. — **CREAVIT HOMINEM INEXTERMINABILIS (2).** Graec ad incorruptionem ; hoc est, ut esset incorruptibilis et inextinguibilis, si non peccaret. Er ad IMMORTALITATIS SÆCULI (3) FECIT ILLUM, id est, ad

(1) **Et nescierunt sacramenta vel potius mysteria Dei,** id est, occula Dei concilia : sic vocat præmia et supplicia future vite, que nunc non videntur, sed creditur : haec enim sunt mysteria ; quasi dicit : Non intellexerunt Deum redditum unicum secundum operam sua. Neque mercedem speraverunt justitiae, vel sanctitatis, id est, non crediderunt sperandas esse justus ullam operum surorum mercedem. Neque judicaverunt honorem. In Graec, neque adjudicaverunt premium animarum sanctorum, id est, non putarunt plus premiari sanctos habitus quam injurias, neque ullam inter differerant agnoverunt. Noster autem interpres præmium vocavit honorem, ut 1 Tim. 5, 17. (Maldonat.)

(2) **Immortalum, ut recordatione pristine dignitatis erigit justorum animos,** ne impiorum insectacionibus vici facient. (Bossuet.)

(3) Graec, proprietatis, Deo enim proprium, ut sit per se immutabilis ; cetera omnia per se deficit, nisi continuo divina virtutis influxu sustinentur. Alii codices habent, eternitatem sue *eternitatem.* (Bossuet.)

imaginem, seu ut esset imago simillima sibi, capax meritis justitiae, non tantum temporis, sed etiam aeternae. Quavis imago possit etiam sum pro exemplari. Imago haec non in corpore sita est, quavis in eo relectus, sed in anima, quod ea sit intellectualis, incorruptibilis, incorpore, libera, gratia Deique capax, animalium sive corporis tanquam mundi cuiusquam corporis domina et rectrix. Haec peccato perdi non potuit, potuit tamen exacta illa similitudo perdi qua ex gratia oriebatur. Unde et renovari indegit secundum Apostolum.

Vers. 24. — INVIDIA AUTEM DIABOLI (1), etc., quia homini spem aeternam felicitatis invidebat, quia ipse excederat. Persuasi ergo peccatum, ut anima et corpore mortuis, sibi per omnia subderebat, nempe ordine tanquam quā viū; nam antea per justitiam erat homo dominus superior, et ab eis dominatus exemptus; nam etiam hanc excellentiam homini.

(1) Unde Christus : *Ite homicida ab initio*, Joan. 8, 44. (Bossuet.)

CAPUT III.

1. Iustorum autem anime in manu Dei sunt, et non tangit illos tormentum mortis.

2. Visi sunt oculis insipientium mori, et estimata est afflictio exitus illorum :

3. Et quod à nobis est iter, exterminium; illi autem sunt in pace.

4. Et si coram hominibus tormenta passi sunt, spes illorum immortalitatem plena est.

5. In paucis vexati, in multis benè disponuntur quoniam terret eos, et invenit illos dignos se.

6. Tanquam aurum in fornace probavit illos, et quasi holocausti hostiam accepit illos, et in tempore erit respectus illorum.

7. Fulgebunt iusti, et tanquam scintillæ in arundineto discurrent.

8. Judicabunt nationes, et dominabuntur populis, et regnabit Dominus illorum in perpetuum.

9. Qui confidunt in illo, intelligent veritatem; et fedes in dilectione aequiescent illi; quoniam donum et pax est electus ejus.

10. Impi autem secundum quae cogitaverunt corripionem habebunt; qui neglexerunt justum, et à Domino recesserunt.

11. Sapientiam enim et disciplinam qui abicit, infelix est; et vacua est spes illorum, et labores sine fructu, et inutili opera eorum.

12. Mulieres eorum insensatae sunt, et nequissimi filii eorum.

13. Maledicta creatura eorum, quoniam felix est sterilis; et inconquinita, que nescivit torum in dilectio, habebit fructum in respectione animalium sanctarum;

14. Et spado, qui non operatus est per manus suas iniuriam, nec cogitavit adversus Deum nequissima: dabitur enim illi fidei donum electum, et sors in templo Dei acceptissima.

15. Bonorum enim laborum gloriosus est fructus: et quæ non concidat, radix sp̄ciantie.

invidevis nota fratreus lib. 5. Mons introivit in orbem terrarum, non propagatione, sicut mors per unum hominum intravit, sed incitatione, et imprimita daemonis imitatione, ut docet Aug. lib. 4 de pecc. Merit. c. 9. Sequitur enim,

Vers. 25. — IMITANTUR AUTEM ILLUM, diabolum, qui sunt ex parte illius, id est, qui melioribus invidenter perentes ipsi, et perentes fratres invidiæ, sicut ipsi diabolus livore perit primus, et perdidit, ut loquitur Cyprianus lib. de Zelo et Livore. Quem mordum diabolicum nonnulli antiqui incurvabilem vocant. Unde enim sibi paratu salutem, qui de salutis materiæ facit perniciem, aliorum sanctæ viventium merita, sive faciens invidendo peccata ut loquitur Propter. lib. 3 de vita contemplativa, cap. 5 (1).

(1) Videtur ad mortem esse referendum: *Experiuntur autem illam*, id est, mortem, qui sunt parvulus ejus, id est, diabolus, q. d.: Qui peccatores sunt, ii sunt morti obnoxii: stipendum enim peccati mors, Rom. 6, 25. (Maldonatus.)

CHAPITRE III.

1. Mais les âmes des justes sont dans la main de Dieu, et le tourment de la mort ne les touchera point.

2. Ils ont paru morts aux yeux des insensés; leur sortie du monde a passé pour une grande affliction :

3. Et leur séparation d'avec nous pour une entière ruine; mais cependant ils sont en paix :

4. Et s'ils ont souffert des tourments devant les hommes, leur espérance est pleine d'immortalité.

5. Leur affliction a été légère, et leur récompense sera grande, parce que Dieu les a éprouvés, et il les a trouvés dignes de lui.

6. Il les a éprouvés comme l'or dans la fournaise; il les a reçus comme une hostie d'holocauste; et il les regardera dans le temps.

7. Les justes brilleront et ils étincelleront comme des feux qui courront au travers des roseaux.

8. Ils jugeront les nations, et ils domineront les peuples, et leur Seigneur régnera éternellement.

9. Ceux qui mettent leur confiance en lui, auront l'intelligence de la vérité, et ceux qui lui sont fidèles dans son amour, demeureront attachés à lui, parce que le don et la paix sont pour ses élus.

10. Mais les méchants seront punis selon l'iniquité de leurs pensées, parce qu'ils ont négligé la justice, et qu'ils se sont retirés d'avec le Seigneur.

11. Car celui qui rejette la sagesse et l'instruction est malheureux; l'espérance de ces promesses est vainue, leurs travaux sont sans fruit, et leurs œuvres sont inutiles.

12. Leurs femmes sont insensées, et leurs enfants pleins de malice.

13. Leur postérité est mandite. Ainsi heureuse celle qui est stérile, mais qui n'a rien qui la sonline, et qui a conservé sa couche pure et sans tache; elle recevra sa récompense, lorsque Dieu visitera les âmes saintes.

14. Heureux aussi l'ennuye dont la main n'a point commis l'iniquité, qui n'a point eu de pensées criminelles contraires à Dieu; parce que sa fidélité recevra un don précieux, et une très-grande récompense au temple de Dieu.

15. Car le fruit des justes travaux est plein de gloire, et la racine de la sagesse ne sèche jamais.

16. Filii autem adulterorum in inconsuptione erunt, et ab iniquo toro semen exterminabuntur.

17. Et siquidem longe vite erunt, in nihilum computabuntur, et sine honore erit novissima senectus illorum.

18. Et si celerius defuncti fuerint, non habebunt spem, nec in die agnitionis allocationem.

19. Nationis enim iniquæ dire sunt consummatio-

16. Mais les enfants des adultères n'auront point une vie heureuse, et la race de la concorde criminelle sera exterminée.

17. Quant même ils vivraient long-temps, ils seront considérés comme des gens de rien, et leur vieillesse la plus avancée sera sans honneur.

18. S'ils meurent plus tôt, ils seront sans espérance; et au bout où tout sera connu, ils n'auront personne qui les console;

19. Car la race injuste aura une fin funeste.

COMMENTARIUM.

Vers. 4. — JUSTORUM AUTEM ANILE IN MANU DEI SUNT (1); id est, in tutela et patrocinio Dei sunt quotumlibet justorum animæ ex corpore gressæ, et maximè martyrum, de quibus hic agitur, et quæ usus hoc Ecclesia aptavit. Et NON TANGET ILLOS TORMENTUM MORTIS, secundæ sive aeternæ: de jani defunctis enim videtur esse sermo. Imò nec ipsa tormenta, quibus impii in morte cruciatur, justos attingent, scilicet non damnationis metus, non mundi amissi dolor, non peccatorum præteriorum horror; et quod maxime spectat martyres, quæ non cedunt mortis suppliciis, sed potius ipsi supplicia cōseruent. Finem enim doloribus, quem tormenta non dabant, coronæ dederunt, inquit Cyprian. Epist. 6, lib. 2.

Vers. 2. — VIDI SUNT OCULIS INSPIENTIUM MORI, id est, penitus interire corpore et anima, iritis omnibus virtutum laboribus (2).

Vers. 5. — Et quod a nobis est iter, migratio sci-

lent ex hâc vita, videatur impius esse EXTERMINIUM, Grecæ, contritio, quasi per mortem justi, instar vas

(1) Hoc à Sapiente scriptum est tempore veteris Testamenti de animalibus justorum post mortem. Ergo animalibus illis bene erat, licet conspicuæ Dei nondimè fruenterat. Vel in genere de animalibus iustorum, ut sensus sit, justorum animas à Deo conservari, ut isti affligantur in hâc vita et per mortem perire videantur, laudes non perirent, sed post mortem corpus rum feliciter agat.

(2) Impi qui sentientiam de rebus ex ipsa ipsam specie ferunt, sicut anima prorsus crasso explorant, bonorum mortem somnare calamitatis loco habuerunt; quippe qui ipsam animam in nihilum solvi morte arbitrarentur. Neque in eo decepti sunt, quod illos potaverint: Vidi sunt oculis insipientiū mori, sed quod una cum corpore omnia interire concuerit. Profecto si in hâc vita tantum in Christo speravimus sumus, miserabiliter sumus omniis hominibus, 1 Cor. 15, 19. Quis enim est piorum vita, nisi perpetuum adversus vita corruptio[n]e naturæ libidines prælum, et atque assiduis et diabolis et impiorum injuriis agitata? Post haec, si anima cum corpore una moritur, atque in nihilum solvitur, bonorum conditio miserissima omnium est. Ita de hâc re inlepsissimum sentiunt impii, et iti qui religionem odere.

Veteres quidam codices locum non leviter discrepantem hic habent. Posit haec verba enim: *Et astimata est afflitio exitus illorum*, ferunt: *Et ab itinere justo abierunt in exterminium, et quod à nobis est, iter exterminii*. At Grecus solum legit tertii versiculi loco cum Vulgata: *Et quod à nobis est, ter, exterminium*. Cum illi ex hominum numero discederent, id extremitate loco habuerunt; vel ex Grcico: *Lorma à nobis dissecessum, contritionem, dissipationem, veluti aliquid quod communis, atque in pulvere dissipatur*. Hoc revera sententia Epicurei, animam sciebat, ubi à corpore discederet, instar fumi et vaporis solvi. (Galmet.)

SPECES ILLORUM IMMORTALITATE PLENA EST. Primo, spes accipi potest metonymice pro re sperata, puta pro mercede, et premio q. d.: Merces justorum afflitorum et martyrum, quam in hâc vita sperari, et jam possident in celo, est plenitudo immortalitatis, dividit non peritura, copia bonorum deficientium, at. Joan. Alba electorum, cap. 85. Audi S. Cyr. de Exhort. Martyris c. 12: *Que spes et merces ma-*

neat martyris, post confutationes hujus temporis et passiones per Salomonem Spiritus sanctus ostendit et preceavat, dicens: Et si coram hominibus tormenta passi sunt, spes illorum immortalitate plena est. Hoc est quod sicut Job, c. 11, 17: *Quid meridianus fulgor consurgat tibi ad vesperam, et cum te consumptum patueris, oriens ut lucifer.* Et Apost. Hebr. 4, 35: *Dilecti sunt, non suscipientes redempcionem, ut meliorem inventirent resurrectionem: lapidati sunt, secuti sunt, tentati sunt, in occidente gladii mortui sunt, etc.*

Scendit, spes propriæ accipi potest, q. d.: Martyris et in vita et in morte, ac multo magis post mortem, parta jam victoria, sperant plenam immortalitatem. Hanc enim sperabant justi illius aetiæ funti, et brevi adepti per adventum Christi. Hinc patet in animabus patrum in limbo, scœvæ ac illæ que